

Türkistan'dan Kıbrıs'a Önemli Formülistik Sayıların (3,5,7,9 ve 40) Geçiş Dönemleri Bağlamında Değerlendirilmesi**

*Emine ÖYKÜN**

Öz

Kültürün en önemli yapı taşı olan gelenek ve görenekler, toplumların devamlılığını sağlaması ve öz değerlerini koruması açısından en temel unsurlardır. Gelenekler, asırlar boyunca değişikliklere uğrasa da öz yapısını kaybetmemiş ve günümüzdeki ritüellerin pratiğini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra kültürel değerler, tarih içerisinde birbirleriyle etkileşime girerek büyürler ve günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan ama aynı kökene sahip toplumları ortak paydada birleştirirler. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, Kıbrıs Türkleri ile diğer Türklerin çok önemli ortak unsurlarından olan ve temeli, atalarımızın bin yıllarca hüküm sürdüğü Türkistan'a ve ilk dini inanç sistemimiz olan Şamanizm'e dayanan, daha sonra da İslâmiyet ile uyumlanıp sentezlenen üç, beş, yedi, dokuz ve kırk sayıları incelenmiştir. 3,5,7,9 ve 40'ın günümüz gelenek ve inançlarında nasıl yer bulduğu, geçiş dönemleri (doğum, evlenme ve ölüm) çerçevesinde çeşitli ritüel ve uygulamalar üzerinden ortaya konmuştur. Böylelikle birer motif ve sembol olarak işlevselliğini sürdüren bu sayıların dünyadaki Türk toplumları üzerindeki birleştirici gücü gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, gelenek, Şamanizm, İslâmiyet, Formülistik Sayılar

Giriş

Kültür, insanoğlunun sosyal öğrenme yoluyla kazandığı, edindiği inşa ettiği maddi-manevi birikimini, değerlerini, yönelimlerini, his dünyasını, teknolojisini, sanatlarını ifade eden genel ortama verilen addır (İzbul 1996: 155). Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, alışkanlıkları, değer ölçülerini, umumi tavır, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış

** Araştırma Makalesi

* Halk Bilimi Uzmanı, Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni, el-mek:oykunemine@gmail.com

şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder (Günay 1996: 111).

Dünyadaki milletlerin kültürel motifleri, onların kültür yapılarına bilinçli olarak yerleştirilmemiştir. Uzun düşüncelerin ürünü değildir. Bunlar, mitolojinin ve destan döneminin büyü ve gizemli dehlizlerinde oluşmuş idealardır. Bizim için önemli olan bu motiflerin nedensellik sorunsalı değildir; önemli olan bu yüzyılda bile realitesini korumuş olmasıdır. Bu, öyle bir realitedir ki milletleri millet yapan şuuru oluşturur. Neden-sonuç ilişkisi ağına takılmadan engellenemeyecek bir biçimde ilerlemesini sürdürür ve milletleri ortak bir heyecan şemsiyesi altında toplayarak “anlam” kazanır.

Kültürün olmazsa olmazlarından olan gelenekler, kültürel yapının geleceğe taşınmasındaki en mühim katalizörlerden biri belki de en önemlisidir. Gelenek, bir kuşaktan diğerine aktarılan herhangi bir beşeri uygulama, inanç, kurum ya da zanaat demektir (Karadeniz 2007: 35). Geleneğin en önemli özelliği “intikal” ve “süreklilik” kavramlarına sahip olmasıdır (Karadeniz 2007: 37). Bu intikalın kısa süreliğine değil, bir süreklilik içerisinde yani kesintisiz olarak en az birkaç kuşağı aşması durumunda bir geleneğin tesisi mümkün olabilmektedir. Ancak içselleştirilmeyen ve sadece dışarıdan bir zorlama ile dayatılan bir şeyin, diğer unsurları taşıması durumunda bile bir geleneğin mevcudiyetini temin etmeyeceği belirtilmelidir (Karadeniz 2007: 38). Gelenekler, bireyin değil, bütün bir çevrenin, toplumun malıdır. Geçen zaman, geleneklerde ortak bir karakter yaratır (Doğanç 1996: 100). Biz de bu bağlamda, kültürümüzde saygı gösterilen birer sembol ve motif olan formülistik sayıların geleneklerimiz içerisinde nasıl kök saldığını geçiş dönemlerinde uygulanan pratiklerle bir kez daha görmüş olduk. Bu gelenekselleşmeyi Karadeniz’in Giddens’ten aktardığı şu cümlelerle de izah edebiliriz: “Giddens’in dediği gibi geleneksel kültürlerde geçmişe, önceki kuşakların deneyimlerini içerdiği ve sürdürdüğü için saygı gösterilir ve simgelerine değer verilir (Karadeniz 2007: 39).

Kıbrıs Türklerinin bazı maddi kültür unsurlarında ama özellikle manevi kültür unsurlarında gelenekselleşmiş bir hal alan 3,5,7,9 ve 40 sayılarının kökeni Anadolu’ya, daha da geriye gidildiğinde ilk anayurdumuz Orta Asya’nın da içinde bulunduğu Türkistan coğrafyasına ve Şamanizm’e dayanmaktadır.

Kıbrıs’tan yüzyıllar boyunca birçok medeniyet gelip geçmiştir. Son olarak 1571’de Osmanlı Devleti’nin özellikle Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden adaya gönderdiği Türkler gelmiştir. Anadolu’dan gelen Türklerin yani atalarımızın oradan taşıdığı

kültürel unsurlar, günümüz kültürünün mihenk taşlarını oluşturmuştur. Yıllarca aynı topraklarda Rumlarla ve bir müddet de İngilizlerle yaşadığımız için doğal olarak onlarla aramızda kültürel bir etkileşim gerçekleşti ancak gelenek, görenek, inanç ve bunların görünür halleri olan ritüellerimiz incelendiğinde bu saydığımız unsurların çok büyük oranda Anadolu'dakilerle benzeştiği görülür. Bununla paralel olarak 16.yy.'da Kıbrıs'a göç ettirilen Türkler vasıtasıyla buraya taşınıp kökleştiği realitesi düşünce dünyamızda tartışmasız olarak yerini alır. Simgesel sayılar da tabii ki bu duruma dahildir. Kültür unsurlarımız, Anadolu'ya da binlerce yıl önce Türkistan'dan göçlerle gelen ve büyük bedeller ödeyerek burayı yurt yapan ecdadımız tarafından taşınmıştır.

Türkistan'ın uçsuz bucaksız bozkırlarında göçebe bir hayat süren atalarımız, Gök Tanrı anlayışı etrafında şekillenen Şamanizm'i inanç sistemimiz olarak benimseyip İslam dinini kabul edene kadar bu inanç temelinde yaşamını sürdürmüştür. Alp ile Mutlu'nun Harner'dan aktardıkları bilgiye göre Şamanizm, en az otuz bin yıllık belki de daha eski bir geçmişe sahiptir (Alp vd. 2021:1009). Şamanizm, geçirdiği uzun tarihsel süreç içinde diğer kültür sistemlerinde olduğu gibi bir dizi toplumsal uygulama ve ritüeli içerir. Bunların dayandığı ana kaynak Şaman kültürünü oluşturan temel bazı unsurları kapsar. Bu unsurların başında *semboller* gelir.

Semboller birikerek, üst üste konularak ve öğrenilerek gelen kültür kalıntılarının en temel unsuru olarak işlev görür. Bu bakımdan geçmişe ait her sembolik yapı, topluluğun ortak uzlaşımın anlam kodlarıyla şekillenir. Bu anlam kodları, aynı zamanda sembollerin iletişimsel yanını gösterir (Alp vd. 2021: 1009-1010). Maddî ya da manevî herhangi bir kültür ürününde yer alan bir sembolün işlevi, o sembolü oluşturan konu, mit, öykü, davranış, inanç ya da ritüelin içinden çıkar. Bu da demek oluyor ki bu sembollerin belirli bir işlevi olmazsa işlerlik kazanmayacak ve öylesine tekrarlanıp duracaktı. Buna şöyle bir örnek verilebilir: Şaman davuluna çizilen kartal olmaz ise şaman, gökyüzüne ulaşamaz ve gök katına çıkamaz. Bunu başaramazsa toplumsal görevini yerine getiremez. Bu örneğe dayalı olarak sembollerin işlevsel yönlerinin bir bakıma onların biçim-anlam kodlarını da oluşturduğunu söyleyebiliriz (Alp-Mutlu, 2021: 1010). Bu görüşlerin ışığında Türk kültüründeki sembolleşmiş sayıların yaygınlaşarak gelenekselleşmesinin ve işlerlik⁹ kazanmasının sebebinin, bu sayıların belli bir işlev kazanarak biçim ve anlam kodları oluşturmalarına bağlayabiliriz.

⁹ 751 yılında Talas Savaşı yapılmıştır. Arapların Çinlilere karşı Türklerden yardım istemesi üzerine, Arap ve Türk orduları, bu savaşta birlikte savaşmış ve Çin ordusunu mağlup etmiştir. Bu savaştan sonra Türk-Arap dostluğu başlamış ve Türkler, Arapların dini olan İslâmiyet'i kabul edip Şamanizm ile arasındaki önemli benzerliklerin de etkisiyle yavaş yavaş benimsemeye başlamıştır.

Şamanizm'in damarlarında çeşitli ritüellerle zenginleşerek tüm Türk boylarınca kullanılan sembol sayılar, 751 yılıyla beraber benimsenen yeni dinin yani İslâmiyet'in kural ve pratikleriyle uyumlanmış, sentezlenmiş ve Türklerin hakimiyet kurduğu coğrafyalarda varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedir.

Kıbrıs Türklerinin geçiş dönemlerindeki sayı simgeciliğini, diğer Türklerin geçiş dönemlerindeki sayı simgeciliği ile paralel bir şekilde ele almadan önce bu sayı motiflerinin Şamanizm, İslâmiyet ve tasavvuf açısından ele alınmasını faydalı bulduk. Makalenin gelişme kısmında bu konunun zaman zaman bahsi geçecek olsa da esas örnekleri burada vermenin daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

1. Şamanizm'de ve Türkistan'da "Üç" Sayısı

- Şamanlar, kâinatı *üç*e ayırırlar: Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı.¹⁰ Belki de *üç*e olan bağlılık ve saygının en eski kaynağı budur.
- Altaylarda şaman (kam), Tanrı Ülgen'e kurban sunmak için göğe çıkar. Bu yolculuk *üç* gün sürer (Saçıl 2019: 20).
- Yakutlarda ateş *üç* türdür. Orta Dünya, Yukarı Gök ve Aşağı Gök olmak üzere alemin *üç* yüzündendir (Saçıl 2019).
- Şamanın doğuşu anında demir tüylü ve çelik pençeli bir kartal, karaçam ağacına bir yumurta bırakır. Kartal, yüksek rütbeli şamanlarda *üç* yıl kuluçkaya yatırırken alçak dereceli şamanlarda ise bir yıl yatır. Şamanın hayvan anası olan bu yırtıcı kuş, ikinci kez de bedeninin parçalanması ve kurban edilmesi anında; son kez yani *üçüncü* kez ise ölümü sırasında şamana görünür ve daha sonra onu *üç* korkunç kara ve kuru cine bırakır (Saçıl 2019: 21).
- Uygurlar, 3.ayın 9. günü Han-shih (Soğuk Yemek) Festivali düzenlemekteydiler (Saçıl 2019: 23).
- Şaman külâhının esas kısmı *üç* karış uzunluğundadır ve *üç* düğmeye sahiptir. Biri göz, biri alın ortası, biri de ense hizasında olmak üzere külâhın *üç* yerine vaşak derisi dikilir (Öykün 2003: 134-135).
- Irk Bitig fal kitabında geçen şu cümleler, Uygur Türklerinde *üç*ün önemini bir kez daha gösterir: "Yukarıdan sis bastırdı, aşağıdan toz kalktı. Kuş yavrusu uçup yolunu kaybetti, geyik yavrusu koşup yolunu kaybetti. (Bunlar) yine Tanrı lütfu ile *üçüncü*

¹⁰ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) "Şamanizm" maddesi. (Erişim Tarih: 04.05.2022)

yılda sağ salim (buluşup) görüşmüşler. Hepsi (de) mutlu olur, sevinirler, der. Öyle biliniz. (Bu fal) iyidir (Saçıl, 2019: 25).

- Şaman giysisinde tasvir edilen *üç* hayvan kuş, ren geyiği ve ayıdır (İzgi, 2012: 31).
- Şaman davulunun da *üç* önemli işlevi vardır: Karada at, sulardan geçerken kayık, göklere çıkarken kuş yerine geçer (İzgi, 2012: 34).

2. İslâmiyet'te “Üç” Sayısı

- İslâmiyet'te “Allah-Muhammed-Ali” *üçlemesi* vardır.
- *Üç* tane zaman vardır: Geçmiş, hal, gelecek.
- Hakk'ın yaratması “ol!” sözünden meydana gelir. “Ol” sözünün Arapçası “kun” olup *üç* harftir. Bu nedenle çoğulun ilki üçtür ve ilk tek sayıdır.¹¹
- Allah, insanoğlunu dokuza ayırarak yaratmış, bunları da *üçlü* bölüklerde toplamıştır (Çelik, 2019: 73).¹²
- Ramazan'ın da içinde bulunduğu mübarek “*Üç* Aylar” vardır.
- Önemli konularda *üç* İhlâs bir Fatıha sûresi okunur.
- İbn-i Arabî Hazretleri'ne göre alem, *üçlü* bir yapı ile vücuda gelmiştir. Örneğin zat, sıfat ve râbit veya ilim, âlim ve mâlum. Bu bakımdan üç sayısı, ilahi yaratmanın (tekvin) sayısıdır.¹³

3. Tasavvufta “Üç” Sayısı

- İnsan ömrü *üç* konaktır: Çocukluk, gençlik, ihtiyarlık (Çelik 2019: 72).
- Allah'ın velileri yedi kıtaya hakim olmuştur. Bunlar 1,3,5,7 ve 40 olmak üzere gruplara bölünmüşlerdir. Hızır da bunların komutanıdır. Bunların içinde “*Üçler*” diye anılan grup sacayağı gibidir ve ışık onun üzerinde durmaktadır. O, komutandır; diğerleri askerleridir (Çelik 2019: 73).
- Tasavvufi ruh, *üç* derece olarak sınıflandırılır: Kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh (Öykün 2003: 135).

¹¹ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:05.05.2022)

¹² I.Bölük: 1. Ulu'l-azim peygamberler 2. Evsat nebiler. 3.Bazı gizli işlere vakıf kimseler.

II.Bölük: 1. Evliyalar 2. Hükema (Düşünürler) 3.Ulema (Alimler)

III.Bölük: 1.Mümin 2.Münafık 3. Kâfir

¹³ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:05.05.2022)

- Sözü'nün menzili *üç* makamdadır: Söyleyenin gönlü, söyleyenin dili, dinleyenin gönlü (Çelik 2019: 74).
- İnsanda *üç* önemli haslet vardır: Nefsi kul etmek, sözünü tutmak, hakkı teslim etmek (Çelik 2019: 74).
- Mevlevilikte derviş adayını mutfakta post üzerinde *üç* gün bekler ve derviş olmak isteyip istemediğine karar verir (Öykün 2007: 176).

4. Şamanizm’de ve Türkistan’da “Beş” Sayısı

- Altaylara göre Tanrı Bay Ülgen’in oğlu Yayık, göğün *beşinci* katında oturur ve doğum ruhu verdirir.¹⁴ Başka bir bilgiye göre de ona “Kuday Yayıçı” derlerdi (Saçıl 2019: 36).
- Göktürkler, *beşinci* ayın onuncu gününde Temur Suyu’nda buluşurlar ve Gök Tanrı’ya kurban sunarlar (Saçıl 2019: 33).
- Tibet geleneklerinde *beş* yön vardır. Çince’den çevrilmiş bir Uygur metnine göre Eski Türklerde biri merkezde (fil başlı); diğerleri dört yönde olan toplam *beş* ejder kavramı bulunmaktadır (Saçıl 2019: 34).
- Ögel’in belirttiğine göre bir Çinli’ye Türk devleti kurdurulmuştur. Bunun için her *beş* çocuktan bir boy yaratıldı, *beş* çadır kurduruldu ve her biri için kurt başlı *beş* bayrak yaptırıldı (Ögel 1991: 15).
- Orta Asya’da çadırların *beş* tanesi arka arkaya sağ tarafa; diğer *beş* tanesi tam karşısında olacak şekilde sol tarafa doğru dizilirdi. İki tane de bunların birleştiği yerden ileriye doğru dizilirdi (Saçıl 2019: 14).
- Türkçe Budist kitaplarında “*Beş* Acun”, (*Beş* Dünya), “*Beş* Şehir” ve “*Beş* il” terimlerine rastlanır. Bunlarda daha çok Çin ve Hint mitolojisinin etkisi olabilir (Saçıl 2019: 35).

5. İslâmiyet’te “Beş” Sayısı

- *Beş* vakit namazın kılınır.
- Kur’an okumanın *beş* makamı vardır ve Kur’an *beş* kez okumakla tamam olur (Çelik 2019: 77).

¹⁴ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim tarihi:26.05.2022)

- Pakistan’da “pantjan” olarak bilinen *beş* parmaklı elin parmakları Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz.Hasan ve Hz. Hüseyin’i simgelemektedir ve pantjan aynı zamanda toplumu nazardan korunmak için “koruyucu bir imge” olarak kullanılmaktadır. İslâmiyet’te bu motif “Hz. Fatıma Eli” olarak bilinmekte ve önem atfedilmektedir.¹⁵
- İslâmiyet’in şart *beş*tir.
- İslâm hukukunda farz, sünnet, mübah, mekruh ve haram olmak üzere *beş* önemli kategori vardır.¹⁶
- *Beş*, “Allah” sözcüğünün beşinci ve temel harfi –h’nin sayısal değeridir.¹⁷

6. Tasavvufta “ Beş” Sayısı

- Allah, âlemi *beş* kat yaratmıştır.
- Vücudun manevi tarafı *beş* kattır: vücut, nefis, can, akıl, gizli sırlar (Çelik 2019: 76).
- Vücudun maddi tarafı da *beş* kattır: Beden, topraktır; akan kan, su; nefes, hava; bedendeki sıcaklık ateştir ve beşincisi de Allah’ın emridir (Çelik 2019: 77).
- Allah’tan *beş* ilim inmiştir, her biri kulların *beş* yerine konmuştur, her ilmin de *beş* delili vardır. Bu ilimler zahir, ibret, hikmet, esrar ve kudret ilmidir.
- Dünyada *beş* çeşit yanlış vardır, bunlardan kaçınmak gerekir: Elin lafı, komşuların beklentileri, mal ve mülk, çoluk-çocuk tasası, kötü ahlâk (Çelik 2019: 77).
- Veliler içindeki *beş*ler, “Gizliler” diye bilinenlerdir. Bunlar *beş* duyu gibidir. Beşi de ayrı ayrı *beş* iş yapar fakat yaptıkları, birbirinin işidir (Çelik, 2019: 77).

7. Şamanizm’de ve Türkistan’da “7” Sayısı

- Altaylara göre Tanrı Bay Ülgen’in *yedi* oğlu vardır. Onlara göre yeraltında yaşayan kötü ruhların başında Erlik Han bulunur ve Erlik’in de *yedi* veya dokuz oğlu ve kızı vardır¹⁸ (Saçıl 2019: 51-52).

¹⁵ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim tarihi:26.05.2022)

¹⁶ <https:// islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim tarihi:26.05.2022)

¹⁷ <https:// insanveevren.wordpress.com> (Erişim tarihi:26.05.2022)

¹⁸ <https:// islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim tarihi:26.05.2022)

- Yakutlara göre Tanrı Ürün Aar Toyon'un maiyetinde çeşitli tabiat olaylarını idare eden *yedi* ilah vardır.¹⁹
- Şaman, Erlik'in elinden ruhu kurtarmak için *yedi* engeli (budağı) aşmak zorundadır.²⁰
- "Destan" isimli televizyon dizisinde Batuga Han, şöyle bir cümle kurdu: "*Yedi* günlük yasımızın sonunda toy kuralım."²¹ Demek ki bir hafta kadar yas tutan Eski Türkler, daha sonra normal yaşantılarına dönebiliyorlardı.
- Altay inancına göre göğün katları *yedi* veya dokuzdur. Yakutlar ise yeryüzünü *yedi* veya on *yedi* kat olarak düşünmekteydi (Saçıl 2019: 41). Ayrıca yerin de *yedi* kat olduğu düşünülürdü (Çelik 2019: 79).
- Şamanizm'e göre yaratılış *yedi* günde tamamlandı (Saçıl 2019: 43).
- Şamanların kuklaları önemliydi. Bir Altay şamanının dediğine göre yakasına taktığı kuklalar, *yedi* gök kızımı ve *yedi* çingirak da bu *yedi* kızın ruhlarını çağıran sesini temsil ediyormuş (Saçıl 2019: 41).
- Şaman inançlarına göre tufanın olacağını önceden bildiren demir boynuzlu Gök Teke, dünyanın çevresini *yedi* kez dolaşmıştı. Sonra *yedi* gün deprem olmuş, *yedi* gün dağlar ateş püskürmüş, *yedi* gün yağmur yağmış, *yedi* gün fırtına olup dolu düşmüş ve *yedi* gün de kar yağmış (Eyuboğlu 1998: 217).
- Beltir ile Sagay Türk topluluklarında kamların davullarında *yedi* sarı kız resmi bulunurdu (Eyuboğlu 1998: 217).
- Abdülkadir İnan, şaman Türklerinin kurda büyük önem verdiğini belirttikten sonra onların söylediği şu dizeleri örnek olarak verir:

"*Yedi* gün devamlı yemek yemez hayvanım,
Yedi gün yemek yerim.
Tanrı'nın merhametli bendesi
Bozkurdum efendim." (İnan 1998: 73).

Annamarie Schimmel, *yedi* ile ilgili şöyle bir varsayımda bulunur: *Yedi* dört elementi kuşatan ve duygusal güçlere karşılık gelen maddi dörtlemeyle (hava=zekâ, ateş=istenç,

¹⁹ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim tarihi:26.05.2022)

²⁰ <https:// islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim tarihi:26.05.2022)

²¹ Destan, 18.Bölüm, ATV 2022.

su=duygular, toprak=ahlâk) birlikte yaratıcı ilkelerin üçlüğünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve işbirliğinin düzenleyici gücü) içerir (Schimmel 2000: 140).

8. İslâmiyet'te “Yedi” Sayısı

- Âlemde *yedi* tabakalı vücut, *yedi* endam, *yedi* asuman vardır. *Yedi* kat gök, *yedi* kat yer, *yedi* yıldız vardır ki *yedi* kat göğü direksiz olarak “O” yarattı, *yedi* kat yeri de “O” sakin hale getirdi. Allah, dağları yarattı ki *yedi* kat yer sarsılmasın (Çelik 2019: 79).
- İslâmiyet'in kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in El Ahrufu's Seb'a olarak adlandırılan *yedi* harf üzerine inmiş olması, Müslüman toplulukların bu sayıya verdiği önemi arttırmıştır.²²
- Mekke ve Medine arasında *yedi* kale vardır, Hac'da Kâbe *yedi* kez tavaf edilir, Hz. Ebubekir, Mushaf'ı *yedi* formla yazdı, cuma namazının *yedi* farzı vardır.²³
- Allah, *yedi* iklim yaptı, *yedi* deniz yarattı (Çelik 2019: 80).
- Kıyamet Günü Medine'nin *yedi* ayrı kapısının olacağı düşünülür (Eyuboğlu 1998: 205).
- Kâbe'de Mescid-i Haram denen caminin *yedi* minaresi vardır (Eyuboğlu 1998: 205).
- Namaz kılariken gövdenin *yedi* ögesi yere değmelidir. Alın, burun ile beraber, iki el, iki diz, iki ayağın başparmakları (Eyuboğlu 1998: 214).
- Cehennem'in *yedi* kapısı vardır (Hicr Sûresi: 44).²⁴
- Kur'an'ın *yedi* katmanlı anlamı vardır, *yedi* kıraata göre okunur, ayrıca namazdaki bir rekât *yedi* bölümden oluşur.²⁵

9. Tasavvufta “Yedi” Sayısı

- *Yedi* kat gök, can içinde gizlidir (Çelik 2019: 79).
- Nefis, vücutta *yedi* menzili konak edinmiştir: ayakaltı, diz kapağı ile topuk arası, uyluk ile bel arası, göğüs ve sırt, dil, beyin, baş.
- Allah, Adem'i yarattı. *Yedi* kat cisim yarattı. *Yedi* kat cisme *yedi* kat elbise giydirdi. Bunlar ilik, kemik, sinir tabakası, damar, kan, et ve deridir (Çelik 2019: 81).

²² <https://islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

²³ <https://islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

²⁴ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

²⁵ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

- Mevlevilerde *yedi* selam vardır. Bu selamlar sırayla Allah'a, Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya, Harun-İlyas gibi Allah tarafından görevlendirilmiş yüksek vasıflı kimselere ve gün doğumuna verilir (Eyuboğlu 1998: 208).
- Bektaşilik'te *yedi* erkân vardır. Bunlar sıra ile pir, rehber, müşid, iki müshib ile eşleridir (Eyuboğlu 1998: 222).
- *Yediler*, Üçler, Kırklar hem tasavvufta hem halk inançlarında kutsal sayılan birer topluluktur.
- Ahilik'te kemer (şed) bağlamanın *yedi* kuralı, bu kurala göre *yedi* adı, *yedi* de çözmesi vardı (Eyuboğlu 1998: 225).

10. Şamanizm'de ve Türkistan'da “Dokuz” Sayısı

- Altaylara göre Tanrı Bay Ülgen'in *dokuz* kızı vardır.²⁶
- Doğu mitolojisine göre gök, *dokuz* kattır (Çelik 2019: 83).
- Altay Türklerine göre Kara Han, yerin göbeğinde *dokuz* dallı bir ağaç yarattı ve her dalın altında bir insan yarattı. Bütün insanlar, bu atadan meydana geldi (Saçıl 2019: 47).
- Eski Türkler, hastalıklardan korunmak için *dokuz* yılda bir kurban keserlerdi.
- Altay Türkleri, denizin dibinde *dokuz* çatalı bir Karataş bulunduğunu, Kalgançı Çağ (Kıyamet Vakti) gelince bu taşın *dokuz* yerinden ayrılacağını söylerler, bundan sonra demirden ve koyu sarı renkli atlara binmiş *dokuz* savaşçı gelecek, yeryüzünü dağıtacaktır.²⁷
- *Dokuzoğuzlar* isimli *dokuz* büyük kavimden oluşan bir boy ismimiz de vardır.
- Altay ve Sibiryaya inançlarında şamanlar göğe çıkarlar ve göğün *dokuz* katını dolaştıktan sonra tekrar yere inerler. Ama ilk önce bir tören yapılır, *dokuz* kişinin tuttuğu beyaz bir keçe üzerine oturtulan şaman, dokuz defa döndürülür.²⁸ Buna benzer bir ritüeli “Destan” dizisinde de gördük. Batuga Tegin, Dağ Obası Hanı olduktan sonra keçe üstünde oturtuldu ve *dokuz* kez döndürüldü. Döndürülürken de yüksek sesle şu sözleri söyledi: “Han, keçe üstünde doğudan batıya *dokuz* kez döndürülür!”²⁹ (Yüksel 1981: 18).

²⁶ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim Tarihi:29.05.2022)

²⁷ tr.m.wikipedia.org (Erişim Tarihi:29.05.2022)

²⁸ tr.m.wikipedia.org (Erişim Tarihi:29.05.2022)

²⁹ Destan, 18. Bölüm, ATV 2022.

- Şaman ayinlerinde *dokuz* kat aşılır. Örneğin Altay Türklerinde ayin sırasında Bay Ülgen'e kurban sunulduğunda şaman, bir kayın ağacını merdiven yapar, bunun üzerine de *dokuz* kerkit yaparmış (Saçıl 2019: 47).
- Ayinlerde *dokuz* kız ve *dokuz* erkek, şamanın sağında ve solunda yer alırlardı (Saçıl 2019: 49).
- Altay Türklerinin omuzlarında taşıdığı ok ve yay sayısı *dokuz* ve katlarıdır.³⁰
- Yedi gök küresinin, sabit yıldızları kapsayan ve göğün üst kemerinin ötesinde olan en yüksek *dokuzuncu* cennetle bağlantılı olduğu ileri sürülür (Schimmel 2000: 179).
- Türk yöneticilerinin yönetim süresi ve bu sürenin ispatı niteliğinde görülen davullar ve tuğlar, yine *dokuz* adet olarak verilmektedir (Schimmel 2000: 179).
- Alplerin *dokuz* aleti vardır, mal ve mülklerini bunlarla korurlar: cesaret, kuvvet, gayret, at, zırh, ok ve yay, kılıç, süngü, arkadaş (Çelik 2019: 85).
- Uygurlara ait "İrk Bitig" isimli fal kitabında dokuz sayısı ile ilgili şu örnek cümle geçmektedir: "*Dokuz* çatalı boynuzu olan erkek geyiğim. Yüksek dizlerimin üstüne çıkararak böğürürüm. (Beni) yukarıda Tanrı işitmiştir, aşağıda insanoğlu bilmıştır. Öyle biliniz. (Bu fal) iyidir (Saçıl 2019: 49).

11. İslâmiyet'te ve Tasavvufta "Dokuz" Sayısı

Dokuzun Şamanizm'deki saltanatını İslâmiyet'te pek görmeyiz. İncelediğimiz sembol sayıların içinde dokuz, yaptığımız tüm araştırmalara rağmen birkaç olay ve inanış dışında İslâmiyet'te yaygın olarak kullanılmamıştır. Buna rağmen on dokuz, doksan dokuz gibi sayılar bolca kullanılmıştır ama bunlar, bu makalenin konusu değildir. Dokuz, Eski Türklerin yaşamlarından kalan katıksız ve saf bir sayı olarak bazı inanç ve uygulamalarımızda yaşamaya devam etmektedir.

İslâmiyet ve tasavvuf çerçevesinde dokuzun kullanıldığı yerler şunlardır:

- Allah, insanları üç grup ve *dokuz* bölük halinde yaratmıştır (Çelik 2019: 83).
- Hz. Muhammed, Mirac hadisesinde *dokuz* gökten inmiştir (Çelik 2019: 84).
- Tasavvufta "*dokuz* felek" kavramı vardır (Çelik 2019: 83). Fars edebiyatında "Nüh Sipih" yani "*Dokuz* Felek" adlı eserlerin kaynağı budur.³¹

³⁰ www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³¹ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:25.05.2022)

- İnsanın dokuz felekteki *dokuz* perdeden geçmesini sağlayan kavramlar şunlardır: istek, aşk, gurbet, kurbet, hayret, vuslat, istiğna, fenâ, vahdet (Çelik 2019: 84).
- İnsanlar *dokuz* nefisli olarak yaratılmıştır (Çelik 2019: 83).

Şahsi görüşümüze göre bu tek sayıların önemi, onların şahı olan “bir”den kaynaklanmaktadır. Çünkü bir, hem Şamanizm’i hem de İslâmiyet’i benimsemiş Türkler tarafından büyük bir kutsiyet ifade eder. Şamanistik sistemde “Gök Tanrı”, İslâm dininde “Allah” inancı vardır yani varoluşları boyunca Türklerde hep tek Tanrı inancı hüküm sürmüştür.

12. Şamanizm’de ve Türkistan’da “Kırk” Sayısı

Tespitlerimize göre kırk sayısı, dokuzun tersine daha çok İslâmiyet’le birlikte Türk kültürü içinde önem kazanmıştır ama Şamanizm içindeki kullanımları da kayda değerdir.

- İslâm öncesi Türklerde kadınlar, her adamın bir perisi olduğuna inanmış. Bu peri doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinde azgınlaşır, bu azgınlık *kırk* gün sürermiş. Bu inanıştan dolayı “*kırklı olma*” deyimini kullanılır. Belki de günümüzde loğusalık bu yüzden *kırk* gün olarak kabul edilir (Saçıl 2019: 104).
- Başka bir yoruma göre de *kırk* şaman tarafından korunan kutlu kişilere “*kırklı*” adı verilirdi.³²
- Büyük Hun Hükümdarı Oğuz Kağan’ın bir toy sebebiyle *kırk* masa ile *kırk* sıra yaptırdığı rivayet edilir (Saçıl 2019: 105).
- İslâm öncesi Türklerde toylarda ve askeri talimlerde atış direği *kırk* kulaç olurdu (Saçıl 2019: 105).
- Devlet teşkilatıyla ilgili M.Ö.121 yılında geçen acı bir çarpışmada düşman beş prensi, onların annelerini, hakanın hatunuyla birlikte toplam otuz dokuz tane prens oğullarını esir aldı. Otuz dokuz sayısının burada kullanılmasının tek nedeni böyle elim ve uğursuz bir olayda kutlu *kırk* sayısının kullanılmak istenmemesidir (Saçıl 2019: 70).
- Orta Asya kökenli destanlarda yiğitlerin yanında *kırk* er, hatunların çevresinde *kırk* kız bulunduğu bilinmektedir (İnan 1987: 238).
- Eski Türk inancına göre ruh, fiziki bedeni *kırk* gün sonra terk etmektedir.³³

³² Aydın, 2016, “Türk Mitolojisinde ve Şamanizm’de Kırk Sayısı”, <https://ekstrebilgi.com>” (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³³ “Şamanizm’den Gelen Türk Adetleri”, <https://www.sözcü.com.tr> ” (Erişim Tarihi:29.05.2022)

- *Kırk* sayısının Çuvaşça'daki söyleyiş biçimi olan “*Hereh*” in “kurban” anlamıyla bağlılığı dikkat çekicidir.³⁴

13. İslâmiyet'te “Kırk” Sayısı

- Hz. Peygamberimiz, *kırk* yaşında peygamber olmuştur.
- *Kırk* hadis ezberlemek, faziletli olarak görülür.³⁵
- Hadislerde *kırk* rakamının on sekiz defa kullanıldığı tespit edilmiştir.³⁶
- Hz.Musa, *kırk* gün oruç tutmuştur (Araf Sûresi: 142).³⁷
- Allah, Hz. Adem'in toprağını *kırk* gün yoğurmuştur.³⁸
- İslâmiyet'in güçlenmesi, Hz. Muhammed'e *kırk* kişinin inanmasıyla birlikte olmuştur.³⁹
- İslâm hukukunda malın *kırkta* biri zekât olarak verilmektedir.⁴⁰
- Kubbetü's Sahra'nın *kırk* pencere vardır. Yapı *kırk* sütunlu ve *kırk* kemerlidir (Çelik, 2019: 88).
- İnanca göre Mehdî, *kırk* yaşında hurûc edip *kırk* yıl dünyada kalacak; kıyamet gününde göklerden fişkırarak bir duman arzı *kırk* gün kaplayacak; sûr ve kıyametin dehşeti *kırk* yıl devam edecek; günahkârlar cehennemdeki akrep ve yılanların zehrini *kırk* yıl hissedecek ve Mâlik onlara *kırk* yıl cevap vermeyecektir.⁴¹
- İdris, Hud ve Salih'e de *kırk* yaşında peygamberlik çağrısı gelmiştir çünkü *kırk*, tam olgunluk yaşıdır.⁴²
- Kur'an-ı Kerim'de “*kırk*” (erbain) sayısı dört yerde geçer.⁴³
- Allah, Nuh Peygamber'in duasını kabul edince tufan çıktı; tufan dağları, dereleri aşarak *kırk* arşın yükseldi, âlem dümdüz oldu, su *kırk* gün kaldı (Çelik, 2019: 88).

³⁴ “Türk Kültüründe Kırk Sayısı”, <https://mitolojikervani.blogspot.com> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁵ www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁷ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁸ Şimşek 2021, “Yaratımın Sayısal İzleri”, www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁹ Şimşek 2021, “Yaratımın Sayısal İzleri”, www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr> “Kırk” maddesi. (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr> “Kırk” maddesi. (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴² <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴³ “İslâmiyet” <https://sabah.com.tr> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

14. Tasavvufta “Kırk” Sayısı

- Alevilerde “4 Kapı 40 Makam” öğretisi vardır.
- Feridüddin Attar’ın “Musibetnâme” isimli kitabında verdiği inancın sihriine dayanarak müminler *kırk* günlük çile ritüelleri yaratmışlardır.⁴⁴
- Hz. Ali, *Kırklar* Meclisi⁴⁵’nin sakisi olarak kabul edilmiştir.⁴⁶
- Dünyayı çekip çeviren ermişlerin sayısı *kırktır*.⁴⁷
- İnsan hamurunun *kırk* gün boyunca rahmet yağmurlarınca yıkandığına inanılır.⁴⁸
- “M” harfinin sayısal değeri *kırktır*. Bu harf özellikle Muhammed ismiyle, dar anlamda ise onun “semavi ismi” “Ahmed” le bağlantılıdır. Ahmed ismi, Ahad’dan “bir” den yalnızca “m” harfi ile ayrıldığına göre insanoğlu *kırk* makam aracılığıyla Tanrı’ya ulaşmak zorundadır.⁴⁹
- *Kırk* veli (*Kırklar*), tasavvuf hiyerarşisinde önemli bir gruptur ve ehl-i suffe yani Peygamber’in Medine’deki evinin sundurmasında ikâmet eden ve sonraki sufilerin ilk örnekleri olan fakir-dindar topluluğun *kırk* kişiden oluştuğu iddia edilmiştir; onların Haksari dervişlerin külahlarının etrafındaki bağ, birlikte bükülmüş *kırk* iplikten oluşur.⁵⁰

Doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatımızın önemli dönüm noktaları geçiş *dönemleri*” olarak adlandırılır.⁵¹ Formülistik sayılarımızın yolculuğuna “doğumla” başlayalım.

1.Doğum

1.1. Doğum Öncesi

Bir evlat sahibi olmak, her insan için ehemmiyet arz eder. Türk toplumlarında ise bu ehemmiyetin derecesi biraz artar. Soylarının devamlılığını sağlayacak evlatlar yetiştirmek, Türklerin yaşam amaçlarının başında gelir. Hal böyleyken çocuk yapamayan veya düşük yapan⁵² Kıbrıs Türk kadınları, çocuk sahibi olmak için bazı uygulamalar gerçekleştirirlerdi.

⁴⁴ www.ayamfolklor.com Şimşek, 2021. “Yaratımın Sayısal İzleri” (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁵ Kırklar Meclisi: Alevilik ve Bektaşilik’te önemsenen Muhammed’in Mıraç’a çıktığı gün yaptığı söylenen toplu ibadettir.

⁴⁶ https:// islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁷ https:// islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁸ https:// islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁹ https:// insanveevren.wordpress.com (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁵⁰ https:// insanveevren.wordpress.com (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁵¹ Bu dönemler de üç tanedir.

⁵² Düşük yapma konusunda yedi sayısının da içinde geçtiği ilginç bir anekdot dikkatimizi çekti. Bugün rahmetle andığımız Gölge Oyunu Ustası Mehmet Ertuğ’un bu konudaki anısını yine onun dilinden aktaralım: “Yiğitler köyü

Örneğin belleri tutmadığı için düşük yapan kadınlar, bellerine avuç içi büyüklüğünde kenarları üç delikli bir kurşun bağlardı (Bağışkan 1997: 167). Kadın, çarşamba günü un değirmeninin su akan bölümünde yıkanır. Sonra bu sudan bir güğüm alınıp köyde üç yolun birleştiği bir meydanlığa yakın ev ya da farklı bir yere gidilerek orada kadın, çocuğu olan birisine yıkatılırdı (Davulcu 1986: 295). Bu örnekte Şamanist inanç ve ritüellerimiz içinde yer alan “su kültü” ile tek sayı biçimliliğinin birleştirildiğini görebiliyoruz.

Çocuk isteyen kadın, her konuda yaygın uygulamalarımızdan biri olan “kurban kestirme”yi de ihmal etmezdi. Normalde kurban kestiren kişi, bu kurban etinden yemezken çocuk isteme durumlarında kadın, kurban etinden yer ve kuşağını, kuşak yoksa yemenisini veya kullandığı bir peşkiri mezarlıkta herhangi bir mezarın üzerine koyarak üç defa “ Al kuşağı (yemeniyi veya peşkiri) / ver uşağı” der ve çocuk isterdi (Davulcu 1986: 295). Diğer bir uygulamada halk hekimliğinin daha çok ön plana çıktığını görmekteyiz. Kadın, âdetinin üçüncü gününde kor kömüre mezdeki koyarak alt bölgesini tütsülerdi (Mear 1992: 18). Karapapak Türklerinde de çocuğu olmayan kadın için üç yumurtanın sarısına alçı karıştırılır, oluşan karışımla bir metrelik bir bezle yakı yapılır. Bu yakı, üç gün belde kalır (Çetinkaya 2004: 63).

Kazakistan’da düşük yapan anne adayının diğer bebekleri düşük yapmasının önlenmesi için devenin yününden yapılmış iplik ile düşme sancısının başladığı anda kadının eteğinin ön kısmını dikerler. Bu işlem üç gün üst üste yapılır. Bu uygulamayı şaman (baksı) yapabildiği gibi gün görmüş yaşlı hatunlar Kelam-ı Kadim okuyarak da yapabilirler (Kalafat 1999a: 66).⁵³ Ahıska Türklerinde kişi, çocuğu olması için Allah’a yalvarıp çeşitli uygulamalar yapar. Bunlardan birisi de oruç tutmaktır. Oruçluluk niyet süresi üç aydan başlayıp üç yıla ve yedi yıla kadar uzayabilir. Mesela “Zürriyetim olsun üç yıl oruç tutacağım.” diyebilir. Buna “yıl orucu” denir. Bununla beraber Ahıskalılar, “köle azadı” da adarlardı. Adak sahibi: “Bir evladım olursa Allah’ın izniyle bir veya üç köle azat edeceğim.” derdi (Kalafat 1999 a: 69).

Kıbrıs Türkleri, “İlk çocuk mutlaka erkek olsun.” şeklinde bir düşünceye sahip değildir. Kız-erkek ayrımı kesinlikle yapılmaz. Fakat erkek olması konusunda içinde büyük bir istek taşıyan aile olursa onlar, şöyle bir uygulamaya giderdi: Köyde akrabası olmayan, hem yabancı hem de oğlu olan bir kimseye ait alıç ağacına üç kez taş atılır ve “alıcı taşladım, oğlana başladım.” denirdi (Davulcu, 1986: 296). Bu konu ile doğrudan ilgili olmasa da Bağışkan’ın alıç ağacı ile ilgili öğrendiği bir bilgiyi burada paylaşmayı yararlı görüyoruz. Araştırmamızın

sakinlerinden Banavi Çavuş’un karısı, aşerdiği sırada Karagöz oyununu kaçamak olarak seyretti. Çok geçmeden hepsi de Karagöz suretine benzer yedi çocuk düşürdü (Ertuğ 2007: 42).

⁵³ Kadın, hamile kaldığı zaman tüm dünyada da tıbben geçerli olan şöyle bir durum söz konusudur: Çocuk, dokuz aydan eksik doğarsa mesela sekizinci ayda yaşamaz ama yedinci ayda yaşar.

elde ettiği bilgiye göre halkımız, alıç ağacında yaşayan kötü ruhların çocuklara zarar verdiğine inanırdı. Bunu önlemek için iki kişi, sabahın erken saatlerinde ve kimseye konuşmadan çocuğu alıp alıç ağacının olduğu yere götürürdü. Burada birçok ritüel uygulandıktan sonra çocuk, ağacın etrafında üç defa döndürülürdü (Bağışkan 1997: 70).

1.2. Doğum Sırası

Doğum hazırlıkları sırasında *üç* tane belek (kundak) ve “tülbistra” denen *üç* tane kuşak da vardı (Mear, 1992: 29). Ayrıca doğumu kolaylaştırmak için sancılı kadının üstünden kocasını *üç* kez atlatırlardı (Mear, 1992: 30). *Kırk* defa Yasin okunmuş su, doğup yapacak kadına içirilip kolay doğum yapsın diye dua edilirdi (Mear, 1992: 30 ve Saracoğlu, 1996: 58). Diğer Türk milletlerinden Özbeklerde doğumun zor geçmesi halinde bir tavuk alınır, sağdan başlanılarak *üç* defa annenin etrafında dolandırılırdı (Kalafat, 1999 b: 88).

1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası ile ilgili tespitlere göre bazı bölgelerde doğumdan sonra “*üç* ezan” geçmedikçe bebeğe meme verilmezdi (Saracoğlu, 1996: 59). Bazı bölgelerde de çocuk büyüdüğünde sabırlı olsun diye doğumdan *üç* ezan sonra ağzı açılıp ilk suyu verilirdi (Mear 1992 :35). Çocuk, doğduktan sonra kemikleri ve kasları düzgün ve sağlam şekilde gelişsin diye “terazileme” denen bir yönteme başvurulurdu. Bu yöntemin aşamaları şu şekildeydi:

Bebeğin altı temizlendikten sonra bez konulmadan önce bebek, yüzükoyun yatırılırdı. Sol eli ile sağ ayağının uçları *üç* kez birleştirilirdi. Sonra sağ eli ile sol ayağının uçları yine *üç* kez birleştirilirdi. Son olarak çocuk, zeytinyağı ile ovulup giydirilirdi (Öykün 2007: 189 ve Bulun, 2004 :57). Ayrıca bebeği nazardan korumak için ona *yedi* delikli nazar boncuğu (göz boncuğu) takılırdı (Davulcu 1986: 302). Bunun yanında üstüne *yedi* İhlâs ve *yedi* Fâtiha surelerinin okunduğu zeytin dalı yakılıp çocuğa tütsü yapılırdı (Mear 1992: 49). Uluğ Türkistan’da da bebeğe nazar değmesin diye beşik toyu esnasında ısırik (üzerlik) tütsüsü yapılır. Tütsü, beşiğin etrafında sağdan başlanarak *üç* defa dolandırılır ve duası yapılır (Kalafat 1999 b: 87).

1.4.Ad Verme

Kıbrıs Türklerinde çocuğa adını doğumdan itibaren *üç* gün içinde vermek adetti (Davulcu, 1986: 305). Çocuğa ad verileceği zaman kulağına önce ezan okunur, sonra da “Senin adın..... olsun!” diyerek çocuğun adı, yine kulağına *üç* kez yüksek sesle söylenirdi (Öykün 2007: 174). Türkiye’de de aynı durum söz konusudur (Keşgin vd. 2004: 51). Dede Korkut Hikâyeleri’nde de Dede Korkut, çocuklara ad verirken kulaklarına ezan okur ve *üç* kez yüksek

sesle isimlerini söylerdi (Öykün 2003: 131). Bulun'un aktardığına göre de çocuğun göbeği kesilirken ebe, onun kulağına eğilip göbek adını söylerdi. Bu ismi yalnız ikisi duyardı. Loğusanın yataktan kaldırıldığı *üçüncü* gün ebe, bu adı annesine söylerdi. Aile ismi beğenirse kabul eder, beğenmezse kendi bulduğunu çocuğuna koyardı (Bulun 2004: 94). Karapapak Türklerinin inancına göre *kırk* gün içinde adı konulamayan çocuk, yalancı olur. Bu yüzden babasının isminden hareketle “Alioğlu”, “Velioglu” gibi geçici isimler bile konulduğu olur (Kalafat 1998: 13). Yine Karapapaklar, doğduğu gün kulağına *üç* kez ezan okurlardı (Çetinkaya 2004: 62).

1.5.Loğusa ve Çocuğu Ziyaret

Yeni doğum yapmış olan kadına “loğusa” denir. Loğusayı ziyarete gelenler ona “güle *kırk*lanasın” derler. Eskiden loğusalık döneminde anne ve çocuk, en az *yedi* gün yalnız bırakılmazdı (Öykün 2003: 132). Bunu günümüzde de devam ettirenler vardır. Yaptığımız görüşmeler ışığında Kıbrıs'ta birçok bölgede loğusanın *üçüncü*, *beşinci* veya *yedinci* gün yataktan kaldırıldığını tespit ettik (Öykün 2003: 133 ve Öykün 2007: 175).

Kıbrıs'ta eski dönemlerde loğusa, yataktan kaldırıldıktan sonra hamama götürülüp yıkanır. Bunu bir tören şeklinde yaparlar, adına da “*Loğusa Hamamı*” derlerdi. Loğusa Hamamı'ndaki ritüellerden biri de iki kadının koltukladığı loğusanın hamamın giriş kapısına getirilmesi ve yere konmuş olan tütsü kabı üzerinden besmele çekilerek *üç* defa atlatılmasıydı (Mear 1992: 41).

Kıbrıs Türklerinde loğusa, *kırk* gündən sonra dışarıya çıkar ve iş yapmaya başlardı. Kazak Türklerinin halk inançlarına göre de anne ve bebeği, doğumdan sonra *kırk* gün dolmadan güneş görmemeli, eşığının dışına çıkmamalıdır (Kalafat 1999a: 67). Ahıska Türklerinde kadının *kırkı* doluncaya kadar kocasıyla aynı yerde yatması doğru bulunmaz (Kalafat 1999a: 70). Dağıstan halklarından Tabasaranlar'da çocuk, nazardan korunmak için *kırk* gün yabancılara gösterilmez (Yılmaz 1999: 52). Pomak Türklerinde de anne, çocuğunu nazardan korumak için evde oturmaya özen gösterir. Pomaklar cin, peri ve kötü ruhların *kırk* gün süreyle anne ve çocuğun etrafında dolaştığına inanırlar ve onları bu süre zarfında yalnız bırakmazlardı (Çavuşoğlu 1993: 141). Anne ve bebek, *kırkıncı* gün yıkanıp dışarı çıkarlar. *Kırk* gündən sonra da konu- komşu ve akrabalar ziyarete gider (Çavuşoğlu, 1993: 142). Kıbrıs'ta bazı bölgelerde ziyarete gelenlere *kırkıncı* gün, içine buğday ve şeker konarak mevlit okunmuş küçük kırmızı mendiller dağıtılırdı (Çeliker 2007: 74).

Kıbrıs'ta çocuğun doğumunun otuz yedinci veya otuz dokuzuncu gününde kadının ve çocuğun *kırkı* çıkarılırdı. Buna “*kırklama*” denirdi (Öykün 2003: 141). Kırklama şöyle

yapılırdı: Kibleye karşı olan bir oluk altından veya dereden *kırk* adet nohut büyüklüğünde çakıl taşı toplanır, bu taşların her birine Yasin ve İhlâs duaları okunur ve taşlar, hafif ısıtılmış suya atılırdı, sonra bu suyla loğusa ve bebek yıkanır (Öykün 2003: 141). Ardından loğusa, son tas suyun içine sağ elinin parmaklarını birleştirerek ve avuç içiyle *beş beş* sayarak sekiz defa vururdu. Kırklanmış suyun yarısı annenin başına, yarısı da bebeğin başına dökülerek kırklama işlemi tamamlanır. Kırklanmadan sonra anne ve çocuğun türlü mikroplardan arınıp hastalıklara karşı direnç kazandığına inanılırdı (Öykün 2003: 142). Bazen de *kırk* küçük taşın bulunduğu kazanın içerisine *üç* tane de iri taş konurdu. Su kaynayınca yıkanıp kırklanmış kadın, bacaklarını açıp bir su kabının üzerinde dururdu. Su kabının çevresini ise bir kilim veya battaniye ile sararlardı. O bölgenin ebesi ocaktaki üç büyük taşı, maşa ile alıp suya atar; oluşan buhar, kadının etrafında sarılı battaniye sayesinde onun vücuduna doğru ilerlerdi (Bulun, 2004: 57). Loğusanın kırklanana kadar tehlikelere açık olduğu düşünüldüğü için “Loğusanın mezarı *kırk* gün açıktır.” deyimini ortaya çıkmıştır. Bu uygulamaların dışında bebekle ilgili olan şu uygulama da vardı. Kırklanmış bebeğin eline pamuk; ağzına da şeker verilirdi. Bunun anlamı çocuğun saç ve sakalı ağarana kadar uzun ve mutlu bir hayat sürmesini sağlamaktı (Bulun 2004: 57). Anadolu’da Kıbrıs Türklerindeki benzer bir kırklama yapılmasına rağmen değişik kırklama usullerine de rastlanır. Örneğin loğusa ve çocuğun üstüne içerisine altın, gümüş, ustura, yumurta, *kırk* tane arpa, buğday, fasulye...konulan su dökülür. Bunun yanı sıra bir kabın içerisine kırk kaşık su konur. Çocuk, ileride zengin biri olsun diye bu suyun içine altın ve gümüş atılarak çocuk bu suda yıkanır (Kesgin vd. 2004: 48). Bazı bölgelerde de susuz kırklama yapılır. Beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelenlerinden iki kadın, beşiğin sağına ve soluna oturur. Sağdaki kadın, başı Kible’ye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak: “Sallü salavat, sallü Muhammet diyenin akibeti hayrolsun.” der ve çocuğu beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın da çocuğu beşiğin altından çabucak tekrardan sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk *üç* kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra kırklama işlemi bitmiş olur (Kesgin vd. 2004: 48-49). Padarlarda⁵⁴ kırk çıkarılırken *kırk* deliği olan bir süzgeç kullanılır, bunun üzerinden su dökülür. Bu işi bir molla kadın ya da dini bilgileri olan bir kadın yapar. Kırk çıkarılmadan evvel “*Üç dökme*”, “*Yedi dökme*” ve son olarak “*Kırk dökme*” işlemleri yapılır.⁵⁵

⁵⁴ Padarlar, Azerbaycan’da yaşayan, kökeni Oğuz boylarına dayanan bir halktır. Türkiye’ye göç edenleri de vardır.

⁵⁵ Kalafat, (2008).

Kıbrıs Türk toplumunda doğumdan sonra loğusa kadın ve bebeği, onları al basmasın⁵⁶ diye *kırk* gün *kırk* gece yalnız bırakılmazdı (Öykün 2003: 140 ve Öykün, 2007: 177). Eğer bebeği al bastıysa ona bir buçuk Yasin okutulup herhangi bir altın takı *üç* kez yalatılırdı (Mear, 1992: 44). Al basmasının yanı sıra inanişâ göre çocuk, kırkı çıkmadan evden çıkarılırsa onu kırk basarmış. Ayrıca iki loğusa bebekleriyle beraber, kırkları çıkmadan aynı gün ve saatte dışarı çıkarsa kırkları karışmış. Kırkı karışan çocukların hastalanacağına veya öleceğine inanırlardı. Bu durumda aile, kendi çocuğunun hayatını kurtarmak için üzücü de olsa şöyle bir uygulamaya giderdi: Çocuklardan birinin anne veya babası, diğer çocuğun evinin ocak taşlarından kırk üç tane küçük taş alıp çocuğunu bu taşların konduğu su ile yıkardı. Böyle yaparak kötülüğü kendi çocuğundan uzaklaştırıp bir anlamda diğer çocuğun üstüne atmaya çalışırdı (Mear 1992: 45). Görüldüğü üzere kırk sayısı Türklerin doğumla ilgili ritüellerine epeyce yerleşmiştir. Ünlü araştırmacı Schimmel kırkla ilgili şunları söyler: “Hazırlama ve tamamlama” sayısı olarak adlandırılan kırk, “büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Ortadoğu’da özellikle İran ve Türkiye’de yaygın bir biçimde kullanılır” (Schimmel 2000: 265). Bizler de yaptığımız incelemeler bağlamında kırkın hem Kıbrıs’ta hem Anadolu’da hem de Türkistan’da yoğun bir şekilde kullanıldığını belirledik.

Çocuklarını sağaltmak (iyileştirmek) veya ölen çocuklarından sonra yeni doğacakların ölümünü engellemek için Kıbrıs Türkleri, üzerinde durduğumuz sayı motiflerini yoğun olarak kullandıkları çeşitli ritüeller gerçekleştirirlerdi. Bunları teker teker incelemeye çalışalım.

- Hastalanan çocukları, bir mezarın üzerinde, adak yerinde veya *üç* yol kavşağında *üç* kez yuvarlardı (Öykün 2003: 124).
- Çocukları yürümeyenler, onların içindeki kötü ruhları kovmak için üfürükçüye giderlerdi. Üfürükçü, yavru bir köpeği bir kalburun üstüne oturturdu. Ancak çocuk, önce anadan doğma soyulurdu. Bu işlem yapılırken kazanda su kaynatılır ve kalbur üstünde oturan çocuğun başından aşağıya dökülürdü. Bu işlem *yedi* defa tekrarlanırdı (Bağışkan 1997: 50). Yürümeyen çocuklar için şu uygulama da yapılırdı: Kurban Bayramı’nda *yedi* evden *yedi* tane keçi ya da koyun ayağı alınarak pişirilir ve çocuğa yedirilirdi (Davulcu 1986: 302; Mear 1992: 50).

⁵⁶ *Al basması*: İnanışâ göre doğumdan sonra geçen *kırk* gün içerisinde loğusa kadının ve çocuğun yanında kimse bulunmazsa loğusanın gözüne bir şeyler görünür, üzerine ağırlık çökmüş. Bu olaya “*al basması*” denir. Al basmasına neden olan ve cin, peri, şeytan olarak hayal edilen ruha da “*al karısı*”, “*al anası*” veya “*al perisi*” denirdi (Öykün 2007: 177). Al basmasının Şamanizm ile bağlantısı ve geçirdiği aşamalar uzun ve ayrıntılıdır. Bu çalışmanın konusu dışında olduğu için başka bir çalışmada ele alınması uygun olur.

- Kıbrıs Türkü, çocuğun korkuluğunu kesmek⁵⁷ (korkuluğunu çıkarmak) için *üç* yönteme başvururdu: Kurşun, tuz ve eşeğin dışkısı. Bu konuda da *üç* ve yedinin hakimiyetini görmeye devam ediyoruz. Sımrüstü’nde yaşayan Türk ve Rum kadınlar, korkuluk çıkaran Rum bir kadına giderlerdi. Buraya gitmeden *üç* veya *yedi* evden sormadan aldıkları çalı ve tuzu da yanlarında götürürlerdi. Ocak kurulur ve üzerine bir sac, altına ise getirilen çalılar konurdu. Sacın *üç* kenarına *üç* adet eşek dışkısı konduktan sonra çalılar ateşlenirdi. Bu arada bir tasa tuzlu su yapılarak içine gümüş bir para atılırdı. Çocuk, önce sacın etrafını *üç* kez dolaştırılır, sonra bu sacın üzerinden *üç* defa atlatılırdı (Bağışkan 1997: 55-56).
- Konuşması geciken çocuklar, bir minarenin şerefesinde *üç* defa dolaştırılırdı. Ayrıca tencere kapağına biriken buhar suyundan çocuğa *üç* cuma içirilirdi (Davulcu 1986: 303; Mear 1992: 51).
- Hasta olan çocuklar, ya kendileri *yedi* kapıdan dilendirilirdi ya da aylık rahatsızlığını görmemiş *yedi* kız çocuğu, köyün evli kadınlarının yaşadığı *yedi* evden un dilenirdi. Kızlar, unu eve getirip elerler, hamur yaparlar ve hamurdan, çocuğun içinden rahatlıkla geçebileceği değirmi bir çörek pişirirlerdi. Daha sonra çocuğu dört yol ortasına götürürler ve onu *üç* kez çöreğin içinden geçirirlerdi. Bu ritüelden sonra çocuğun *üç* güne kadar iyileşeceğine, ölecek olması durumunda da *üç* gün içinde öleceğine inanırlardı (Bağışkan 1997: 71). Kıbrıs Türkleri arasında “dilendirerek sağaltma” yönteminin çeşitli versiyonları vardır. Bunlardan biri de şudur: Akşamın erken saatlerinde çocuk, büyükçe bir küfenin içerisine konur ve ergenlik çağına gelmemiş iki çocuk tarafından taşınarak kapı kapı gezdirilir ve *yedi* mahalleden hasta çocuk için yiyecek toplanırdı. Daha sonra dört yol ağzında durup *üç* kere “gavvole”⁵⁸ derler, ardından küfeyi orada bırakıp uzaklaşırlardı. Şeytan ordan geçmişse çocuk iyileşir, geçmemişse *yedi* yaşında ölmüş (Bulun 2004: 55).
- Başka bir uygulamada ise örneğin Malarya bölgesinde çocuklar *üç* defa “*Galiyegenes*” adı verilen delikli taştan geçirilirdi. Bunun dışında çocuk, değişik yerlerde *üç* kez sola, *üç* kez de sağa olmak üzere cirilenirdi (tekerlenirdi) (Bağışkan 1997: 73).
- Evretu ve Ay Sergi köylerinde değişik pratikler söz konusuydu. Hasta olan çocuğun annesi, çocuğunu aileye karışmamış iki kadına teslim ederdi. Bu kadınlardan biri,

⁵⁷ Korkuluk kesmek: Hastalıklardan kurtulmak için kurşun dökmek.

⁵⁸ Rumca olan bu sözle şeytan çağrıldığı için normal zamanda Kıbrıs Türkleri besmele çekerek onu kovar.

çocuğu alıp mezarlığa götürür ve “salı” günü ölen bir kişinin mezarının üzerinde üç defa tekerlerdi. Bu işlem yapılırken: “Çocuk, iyileşecekse beş güne kadar iyileşsin, ölecekse beş güne⁵⁹ kadar ölsün.” denirdi (Bağışkan 1997: 73). Başka yoldan gelen ikinci kadın, çocuğu mezarın üzerinden alarak geliş yolunun dışındaki başka bir yoldan evine götürürdü (Bağışkan 1997: 74).

- Çocukları sağaltmak için uygulanan bir başka pratik de çocuğun üstünde taşıması için beş adet muska yazdırmaktı. İki adet muska da çocuğun annesi için yazılırdı. Birinci muskaya Bakara Suresi’nin on yedinci ve on dokuzuncu ayetleri; ikinci muskaya ise “Besmele-i Şerif” ile kırk defa “Ya Muhammed” sözleri yazılırdı (Bağışkan 1997: 173). Yine Bağışkan’ın ifadesine göre okumuşun (hocanın) tavsiyesiyle evde hamile bir kirpi beslenirdi. Kirpi doğurunca yavrulardan biri alınıp hocaya götürülürdü. Hoca, kirpi yavrusuna dualar okur, duayı bitirince de yavru kirpinin başını gövdesinden ayırarak kanını bir fincanın içine akıttırdı. Sonra kirpinin kanıyla üç tane muska yazdırdı (Bağışkan 1997: 73-74).
- Çok ağlayan çocukların ağlamasını durdurmak için üç cuma boyunca sela okunurken “umduğun budur.” diyerek çocuğun ağzına eşek pisliği konurdu⁶⁰ (Mear 1992: 55).

Türkiye’de de çocukları sağaltmak için değişik inanç ve uygulamalar mevcuttu. Bunların bazıları bugün hâlâ uygulanmaya devam etmektedir. Örneğin Bingöl’de dili kapanan çocuklar, dilinin açılması için üç cuma üst üste bir türbeye götürülür (Irmak 2018: 215). Şanlıurfa’da kekeme çocuklara Kurban Bayramı sırasında yedi inek memesi yedirilirse dilinin çözüleceğine inanılır (Kesgin vd. 2004: 50). Türkiye’nin genelinde uygulanan bir ritüele göre bebek, sarılık olmasın diye ilk yedi gün annesinin yanında, tercihen önünde yatırılır. Ayrıca bebeğin üzerinde kırk gün sarı örtü bekletilir. Çocuk, sarılık olmuşsa her yanına bal sürülür. Bunun yanında ateşte ısıtılan iğnenin ucu, bebeğin eklem yerlerine, topuklarına, alnının ortasına vs. toplam yedi yerine batırılır (Kesgin vd. 2004: 47). Trabzon’da çocuklar boğmacaya yakalanmamaları için ya ceviz ağacının kökünden ya da ikiz çocuk anası bir kadının don bağından üç kere geçirilirler (Çelik 1998: 36-37). Ayrıca Türkiye’nin birçok bölgesinde çocuğa nazar değmişse yedi evin eşliğinden veya kapısından kıymıklar toplanır ve bir arada yakılarak çocuğun beşiği ve ev tütsülenir (Kesgin vd. 2004: 52). Padar Türklerinde ayağı basamayan,

⁵⁹ Konan müddet yedi gün veya bir ay da olabilirdi (Bağışkan 1997: 73).

⁶⁰ Bu uygulamanın Adana’da da yapıldığı saptanmıştır (Mear, 992: 55).

yürüyemeyen çocuk, tandır yakılmaya hazırlanırken onun etrafında üç defa dolandırılır. Bir çocuk, bir yerde düşmüşse oraya “bedyer” (kötü yer) denir ve üç kez “tu!” yani “tu tu tu!” denilerek kötü ruhlar, oradan uzaklaştırılmaya çalışılırdı.⁶¹

Kıbrıs'ta tıbbın gelişmediği dönemlerde çocukların ölme nedeni ortaya çıkarılamadığı için ölümlerin önüne geçilemiyordu. Bazı kadınların sağlıklı olarak doğan çocukları, üç, yedi veya kırk günlük, üç aylık veya bir-beş yaşına basmadan ölürlendi (Bağışkan 1997: 168). Çocukların öldüğü gün, ay ve yılın bile formülistik sayılara denk gelmesi, bu sayıların genetik kodlarımıza ne denli sağlam yerleştiğini göstermiyor mu?

- Kıbrıslı Türkler, dünyaya gelen sağlıklı çocuğun ölümünü durdurmak için evde doğup da sağ kalan ilk çocuğun veya sağ kalan son çocuğun perisinin daha sonra doğan çocukları kıskandığından onları öldürdüğüne inanırlardı. Bu yüzden bu periyi korkutup kaçırmaya çalışılırdı. Bunun için adım adım şunları yaparlardı: Evin sağ kalan son çocuğu, içinde peksemet (peksimet)⁶² bulunan soğumaya yüz tutmuş bir fırına kendi isteğiyle (zorlamadan) sokulurdu. Çocuk, fırına girince fırının ağzına Kıbrıslıların “tülümbe” de dediği bir çalı yakılır ve fırının ağzına yanmış kömür konurdu. Çocuğun annesi, fırının içine doğru “Kardeşini yeme de peksemet ye!” sözlerini üç defa tekrarlar ve çocuğun da bu sözleri söylemesini isterdi. Çocuk da “Ben kardeşimi yemem, peksemet yiyeceğim.” deyince fırından çıkarılırdı (Bağışkan 1997: 177).
- “Mehmet” adlı kimselerin bulunduğu yedi evden gümüş toplanıp sağ kalan çocuk kız ise küpe; erkek ise kemer yapıp çocuğa takılırdı (Mear 1992: 53).
- Sağ kalan çocuklar, belli bir zamana kadar başka bir kadına satılırdı. Bu zaman da en az üç yıldır (Bağışkan 1997: 180).
- Sağ kalan çocuk, yedi çeşmeden alınan su ile yıkanır (Mear 1992: 53).
- Kırk evden kumaş parçaları toplanarak çocuğa gömlek dikilip giydirilirdi (Mear 1992: 53).
- Kıbrıs Türklerinin çocuklarının yaşaması hususundaki vazgeçilmez uygulamalarından biri de adak adamaktı. “Çocuğum yaşarsa Hala Sultan Türbesi'ne bir ay veya kırk gün hizmet edeceğim” tarzında adakları vardı (Bağışkan 1997: 182). Bazen de kurban adağında bulunurlardı. Adak gerçekleşince beş veya yedi yıllık bir

⁶¹ www.turk.yurdu.com.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁶² Peksemet: Ekmeğin pişirilip fırınlanarak kurutulmuş hali.

süre içinde aksatmamak kaydıyla Hala Sultan'a veya Baf'taki Hacı Mehmetler'e kurban kesilirdi (Bağışkan 1997: 183).

- Son doğan çocuğun yaşaması için isminin değiştirilmesi gerektiğine inananlar da vardı. Bu nedenle aileye kanı karışmamış *yedi* kat yabancı bir kadın veya adam, isim önerisinde bulunmak için çocuğun evine giderdi (Bağışkan 1997: 186).

Türkiye'de de çocuğu doğup yaşamayan aileler, diğer doğumlarında şu uygulamalara giderdi.⁶³

- *Kırk* evden toplanan bozuk paradan kemer yaptırılırdı. Kadın, doğum yapınca kadar bunu belinde taşırdı.
- *Kırk* veya *yedi* evden kumaş parçası toplanıp çocuğa giyecek hazırlanıp giydirilirdi.
- *Yedi* yaşına kadar oğlan çocuğunun saçları kesilmezdi (Oğuz vd. 2004: 14).
- Çocuğu yaşamayan aileler: “Çocuğum yaşarsa *kırk* kapıdan *kırk* yama toplayıp kundak bezi yapacağım.” diye adak yaparlardı (Çetinkaya 2004: 69).
- Ölmesin diye çocuğa *kırk* gün ayrı ayrı adlar verilir, en son gün de babasının adı verilirdi (Kesgin vd. 2004: 50).
- Kesgin vd., çocuk yaşatmak için yapılan ritüellere Nevşehir'den çarpıcı bir örnek verirler. Bu konuda Sedat Veyis Örnek'in kaynak kişiden derlediği şu bilgiyi aktarırlar: “Babamın halası *beş* doğum yapmış. Dünyaya getirdiği çocukların hepsi de bir yaşına gelmeden ölmüşler. Altıncı çocuğu oğlan olmuş, adını “Duran” koymuşlar. Onun da hayatından endişe edildiğinden kim ne dediyse onu yapmışlar. Duran'a *yedi* yıl banyo yaptırılmamış, sadece yüzü soğuk su ve sabunlu bezle silinmiş. Evinde “Mehmet” ismi olan *yedi* evden bez parçaları toplanarak çocuğa gömlek ve yorgan yapılmış. *Yedi* evden gümüş parçası toplanarak bilezik yapılmış, çocuğun annesinin sağ el bileğine takılmış. Çocuk, uyumadan önce babaannesi tarafından her zaman okunmuş. O çocuk büyüdü ve doktor oldu (Kesgin vd. 2004: 51).
- Karapapaklarda çocukları doğumdan sonra ölen anne, meyve ağacının dibine gider ve “Ben han-ı zatımı sana verirem, sen de varını bana ver.” dedikten sonra ağacın dibine *üç* defa “tu” der (Çetinkaya 2004: 63).

Kıbrıs Türkleri, çocuk beş-altı aylık olunca tırnaklarını keserler sonra aileye uğur getirmesi ve babanın cüzdanının parayla dolması inancıyla tırnakları cüzdanda *kırk* gün süreyle

⁶³ Bu uygulamalar halen birçok bölgede uygulanmaktadır.

saklarlardı (Bağışkan 1997: 49). Anadolu’da yeni elbiselerini çocuğa ilk defa giydiren anne, o giysinin sağına ve soluna *üç* defa “tu” diyerek çocuğunu besmeleyle giydirirdi. Kırgız Türklerinde kız çocuğunun saçı ilk defa *beş* yaşında ustura ile tıraş edilir ve sonra beline doğru uzatılır. *Yedi* yaşına geldiğinde “örtük” (örgü) yapılır (Kalafat 1999 b: 89). Ahıska Türklerinde çocuk büyüüp okula başlayacağı zaman ilk günlerde sabahları annesi, onun ardından *üç* Ayet’el Kürsi okur (Kalafat 1999a: 70). Kıbrıs Türklerinde de bazı kadınlar, bu uygulamayı sürdürmekte, çocuklarının arkasından *üç* veya *yedi* Ayet’el Kürsi okumaktadır.

1.6. Sünnet

Türk kültürüne sünnet, İslâm dini ile birlikte girmesine rağmen bu dinden önceki tek sayı sembolizminin bu konuda da yeni dinimiz İslâm ile sentezlenmiştir. Kıbrıslı Türkler, sünnet edilecek çocukların eskiden beri özellikle *beş* ve *yedi* gibi tek sayılı yaşlarda sünnet edilmesine dikkat eder (Öykün 2007: 190). Bazı bölgelerin inancına göre sünnet olacak çocuğun bu yaşlara denk getirilmesi halinde evlendiği zaman ilk çocuğu erkek olurmuş (Bulun 2004: 84).

Anadolu’da da çocuğun *üç*, *beş* gibi tek yaşlarda sünnet edilmesine özen gösterilir. Sünnet düğünü olacak çocuk, genelde *yedi* gün önce akraba ve eşe, dosta götürülerek el öptürülür ve sünnet davetiyesi bırakılır.⁶⁴ Ahıskalı Türklerde kirvelikle ilgili bazı inançlar vardır. Bunlardan biri, “Bir kişi eğer bir çocuğa kirve olduysa *yediye* tamamlamalıdır.” inancıdır. Yedi çocuktan fazlasına kirve olmak yasaktır (Sakallı 2020: 339). Pomak Türkleri de çocuğu genelde *üç* aylık ile *beş* yaş aralığında sünnet ederlerdi. Erkenden sünnet ettirmek istemelerinin sebebi çocuğun aniden vefat etmesi durumunda Müslüman olarak ölmesini sağlamaktı (Çavuşoğlu 1993: 143). Moğolistan’da yaşayan Hotonlar⁶⁵ da çocuklarını *beş*, *yedi*, *dokuz* ve on bir olmak üzere tek sayılı yaşlarda sünnet ettirirler (Tsend 2018: 334).

Sünnet düğünleri Kosova’da *üç* gün sürer. Düğünde büyükbaş hayvan kesilecekse bu hayvan, *yedi* gün önce alınır. Saz ve davul-zurna ekibi de *yedi* gün önceden ayarlanır. Hediyelik eşyalar ve bahşişler *üç* gün önceden hazır edilir ve sünnet olan çocuğa verilir. Çocuk, genelde perşembe veya cuma günü sünnet olurken saat 09.00 (sabah *dokuz*) olarak belirlenir ve misafirler bu saatte toplanır (Muhaxheri 2018: 237).

Kıbrıs’ta eskiye nazaran azalsa da günümüzde de sünnet düğünü düzenleyen aileler vardır. Bu düğünler genelde yaz aylarında düğün salonlarında yapılmaktadır. Düğünde “*şapka oyunu*” diye adlandırılan bir oyunumuz vardır. Bu oyunda *yedi* genç kız, sünnetli çocuğun şapkasını müzik eşliğinde dans ederek ve elden ele dolaştırarak oynatır.

⁶⁴ www.karagoz.net (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁶⁵ Hotonlar, Moğolistan’da yaşayan Türk kökenli ve az sayıda olan etnik bir gruptur (Tsend 2018: 329).

2. Evlenme

Evlilik, insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal ögelerle yüklü bir kavramdır. Çok değişik uygulamalar olmakla beraber evlilik, esas itibariyle toplum tarafından onanan kadın ve erkek arasında yaratılan bir ilişki türünü karakterize etmektedir.⁶⁶

Kıbrıs'ta da evlenip yuva kurmaya büyük önem verilir. Eskiden bu önemin derecesi daha fazlaydı. Evlenme yaşını geçmiş ve evlenememiş kızların kismetini açmak için çeşitli uygulamalara gidilirdi. Örneğin *yedi* köyün kibleye bakan *yedi* çeşmesinden alınan su ile evde kalmış kız yıkanır (Mear 1992: 62).

2.1.Nişan

Evlilik aşamalarına incelediğimiz sayı motifleri açısından baktığımızda öncelikle nişan törenlerimizde bunlara rastlamaktayız. Kıbrıs'ta yaklaşık on beş yıl öncesine kadar eski bir âdetimiz olan "*yastık oynatma*" isimli oyun devam ediyordu. Nişan törenlerinde bekâr *yedi* veya on bir kız, müzik eşliğinde dans ederek kalp şeklinde iki küçük ve süslü yastığı oynatırdı (Öykün 2007: 204).

2.2.Nikâh

1910'lu ve 1920'li yıllarda evlenecek olan kız ve erkek, birbirini görmezmiş. Nikâhları bile kıyılırken aynı odada bulunmazlarmış. Hoca eve gelip bir odada oturan kıza, kapının arkasından: "Vekilin olayım, nikâhını kıyayım mı?" diye *üç* defa sorar ve "evet" cevabını aldıktan sonra camiye gidip nikâhı orada kıyarmış (Öykün 2003: 162). Ayrıca oğlana da *üç* kez: "Bu kızını aldım, kabul ettin mi?" diye sorardı (Öykün 2007: 204). Daha ileriki yıllarda nikâhtan önce "*izinname*" denilen belge alınmaya başlandı. Bu belge, resmi nikâh yolunda ilk adım sayılır. Örneğin Kaleburnu'nda evlenecek olan çiftler, Mehmetçik köyünde bulunan kadıdan izinname alırdı ve bu sırada yanlarında *üç* tane de şahit bulunurdu (Öykün 2007: 204). Normal resmi nikâha geçtikten sonra da uzunca bir süre nikâh memuru, eskiden gelen bu âdetimizin bir devamı olarak kadına ve erkeğe birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini *üç* kez sorar, onlar da *üç* kez "evet" derdi (Öykün 2007: 205). Son yıllarda bir kez sorulur, bir kez yanıt alınır.

Düğün merasimine geçmezden evvel dış Türklerde evlenme adetlerindeki sayı motiflerini de gözden geçirelim. Örneğin Kazak Türkleri yakın akraba evliliği yapmazlar. Geriye doğru

⁶⁶ Turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:29.05.2022)

yedi ata sayarak evlenirler (Kalafat 1999a: 68). Kırgızlarda da aynı durum söz konusudur (Kıdırbayeva vd. 1998: 84). Kazakistan’da erkek tarafı, kız istemeye gittiğinde *üç* kapıda para verir. Birinci kapıda kızın yengeleri; ikinci kapıda teyzeleri; üçüncü kapıda da halaları bekler ve damattan “*ayakbastı parası*” alırlar (Çetindağ 2007: 223). Ayrıca kız ve erkek tarafları, birbirine hediye verirken alınan hediye sayısının *yedi* veya *dokuz* olmasına dikkat edilir. Bu şekilde olursa hediyelerin daha kutlu olacağına ve yeni evlilere uğur getireceğine inanılır. Örneğin hediyeler adlandırılırken “*bir dokuz*”, “*iki dokuz*” şeklinde tabirler kullanılır. Hediye olarak hayvan verilecekse yirmi sayısı üzerinden hesaplama yapılır. Fakat son rakamının *yedi* olmasına dikkat edilir: yirmi yedi, otuz yedi, kırk yedi gibi (Çetindağ 2007: 222). Özbekistan’da anlatılan hikâyelerde de daha çok kırk motifine rastlamaktayız. Bugünün Özbekistan’ında, dünün İran’ında doğan ünlü hekim İbn-i Sina’nın evleneceği kızın babasına *kırk* gün boyunca sihirle ortaya çıkardığı hediyeleri gönderdiği rivayet edilir (Çetindağ 2007: 225). Kırgızlara ait bir boy olan Batırların evlilik âdetlerinde taliplerin hünerlerini sınamada genellikle *üç* yarış; at koşturma, ok atma ve güreş esas alınmaktadır (Kıdırbayeva vd. 1998: 80). Azerbaycan evlenme âdetlerinde de kız ailesinin fikrini öğrenmek için kız evine gönderilen araçlar vardı. Bunlar genelde *üç* kadın olurdu (Aliyeva 1999: 76).

2.3.Düğün

“Düğün” sözcüğü sünnet için düzenlenen eğlenceyi de kastetmesine rağmen bu kelimeyi duyduğumuzda genelde ilk akla gelen, evlenme döneminin en önemli aşamasını oluşturan geleneğin adı olmasıdır.

Kültürel değerlerin en önemli göstergelerinden biri olan düğün kişisel tercihlerin yanında, aynı toplumun üyesi olarak hüznü ve sevinci paylaşma, manevi hazza ulaşma, sorumluluk taşıma, problemlere çözüm getirme, beraber yaşamının getirdiği kurallara saygı gösterme gibi ortak değerlerin sentezi durumundadır (Eker 1999: 107). Kıbrıs düğünleri de düğünün bünyesinde yer alan bu vazgeçilmez unsurları fazlasıyla barındırmaktadır.

Kıbrıs’ta düğünler, eskiden *yedi* gün boyunca devam edermiş. Hali vakti yerinde olanlar ise *kırk* gün *kırk* gece düğün yaparlarmış (Mear 1992: 69). Kıbrıs’ta geline Osmanlılardan kalma “*beşibirlik*” takısı takılırdı (Öykün 2007: 207). Kaleburnu köyünde düğün günü gerçekleştirilen bazı ritüeller ilgi çekicidir. Burada gelin ve damat, yeni evlerine girmeden önce gelinin eşyası, eve taşınırken en önde elinde Türk bayrağı ile duran bir kişi olurdu. Eşyayı taşıyan küçük grup, eve vardktan sonra bayrağın asılı olduğu kamışa *üç* kez silah atılırdı. Bayrağı kamıştan indirebilen, ona sahip olurdu ve onu öperek alına götürürdü (Öykün 2007:

209). Bir diğer uygulama ise “*zürriyet*⁶⁷ ritüeli” ile ilgilidir. Düğün günü gelin, davul-zurna eşliğinde gezdirildikten sonra harman yerine gidilir ve burada gelin ile damadın yatağı oynatılırdı. Erkekler, yatağı havaya atıp indirirlerdi. Ayrıca bir erkek çocuğa bu yatakta *üç* kez takla attırılırdı. Bundaki amaç çiftin çocuklarının olmasını ve çoğalmalarını sağlamaktı (Öykün 2007: 208).

Kıbrıs’ın birçok bölgesinde olduğu gibi Erenköy’de de düğünden önce kına gecesi düzenlenirdi ve bu gecede kınalar yakıldıktan sonra testi oyununa geçilirdi. Çalgıcılar eşliğinde *yedi* bekâr genç kız, gelinin etrafında belli bir kaideye bağlı olmaksızın *yedi* kez dönerlerdi, yedinci kız testiye yere atıp kırardı (Öykün 2003: 166). Kaleburnu’nda ise testi oyunu, daha çok düğün günü oynanırdı (Öykün 2007: 208).

Testi oynatma âdetimiz bugün düğünlerimizde hâlâ devam etmektedir. Ayrıca yine eski alışkanlıklarımızın bir devamı olarak bazı aileler, gelin ve damadı davul- zurna eşliğinde yürüterek düğün salonuna getirirler. Gelin ve damat, “*Karşılama Havası*” eşliğinde düğün alanını *üç* kez dönerler (Öykün 2007: 213). Düğün pastası da yedi katlı olur (Öykün 2007: 215).

Türkiye’de de eskiden düğünler *üç* gün veya *yedi* gün sürerdi. Kıbrıs Türklerinde olduğu gibi düğünden önce kına gecesi yapılırdı, bugün de yapılmaya devam edilmektedir. Hatta Edirne’de ve Kırıkkale’de yapılan kına gecelerindeki ritüel ve uygulamalar dikkat çekicidir. Bu bölgelerde “kına sekiği” denen değişik bir âdet vardır. Bu âdette kınaya bir kız ve bir oğlan çocuğunu simgeleyen iki tane mum dikilir. Kına tepsisi delikanlıların elinde, gelin ve onun koluna girenlerle birlikte *üç* kez dolaştırılır. Ayrıca gelin, kibleye doğru çevrilmiş yastığın çevresinde *üç* kez döndürülerek – kimi yörelerimizde de *üç* kere yastığa oturup kaldırılarak oturtulur.⁶⁸ Türkiye’de birçok bölgede gelin, gelin arabasına bindirilmeden arabanın etrafını *üç* kere dolaşarak sağ taraftan biner.⁶⁹

Dağıstan düğünlerinde düğünlerin süresi halklara göre *üç* ile *yedi* gün arasında değişmekle beraber bugün ekonomik sebeplerden dolayı bir güne inmiştir (Yılmaz, 1999: 50). Kazakistan’da düğünden önce kızı almak için oğlan evinden akrabalar gelir ve bu gelenlerin sayısı genelde *beş*, *yedi* ve *dokuz*dur (Çetindağ 2007: 226). Kız, evinden alındığı zaman *üç* grup halinde ilerlerler. Önde oğlan tarafı, ortada kız tarafı, arkada da genç ve yakışıklı bekârlar vardır (Çetindağ 2007: 227).

Kıbrıs Türklerinde düğünün ardından “*kuşatma*” denilen küçük merasim gerçekleştirilirdi.

⁶⁷ Züriyet: Soy, sop, döl.

⁶⁸ turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁶⁹ turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

Gelin, Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde baba evinden çıkarken bazı bölgelerinde ise yaşayacağı eve geldikten sonra annesi ve babası tarafından kuşatılırdı. Kızın anne ve babası, bekâreti simgeleyen kırmızı bir kuşağı kızın beline iki defa bağlayıp çözdükten sonra *üçüncü* kez bağlayıp artık çözmezlerdi. Bu ritüelle ayrıca gelinle damadı birbirlerine bağlamış gibi olurlardı (Öykün 2003: 167). Bunun yanında geline aile bağlarının güçlü olduğunu, anne ve babasının her zaman onun yanında olacağını hissettirirlerdi (Öykün 2007: 209-210).

Türkiye'de "*bekâret kemeri*" veya "*gayret kemeri*" de denen gelin kuşağı, dört-beş cm kalınlığında al renkli bir şerittir. Orta Anadolu'da bu kuşağa "*gayret kuşağı*" da denir. Böyle denmesinin amacı kızın gelin gittiği evde tembellik yapmamasını ve gayretli olmasını sağlamaktır (Tuna 2006: 154). Hakkâri'de gelin kuşağının *üç* kere çözülp bağlanması halinde yeni gelinin eve uğur ve bereket getireceğine inanılır. Bu bölgede bu olaya "*kuşak çözme*" denir. Kuşak, gelinin beline babası tarafından salavat ve tekbir getirilerek iki defa sarılıp bırakılır, *üçüncüde* bağlanır (Tuna 2006: 155). Türkiye'nin bazı bölgelerinde kuşağı her bağlamada besmele çekilir. İlk bağlamada besmele çekilir ve "Allah mesut etsin." denir. İkinci bağlamada yine besmele çekilir ve "Allah ayırmasın." denir. *Üçüncü* bağlamada besmele çekildikten sonra "Allah yuvanızı bozmasın." denir.⁷⁰ Karapapak Türklerinde de gelinin atası, kız evinde gelinin beline *üç* defa kırmızı kurdele bağlayıp açar (Çetinkaya 2004: 64). Azerbaycan Türklerinde de gelinin babası, dayısı veya erkek kardeşi gelinin beline *üç* defa kuşak bağlardı. Kuşağı bağlayan kişi, bazen gelinin başına papağını⁷¹ *üç* kez değdirip geri çekerdi (Aliyeva 1999: 76).

Kıbrıs Türklerinde düğünden sonra gelinle damat, eve gidene kadar yolda *üç* defa durup oynardı. Bu duraklarda gelin, yere bardak atıp kırardı (Öykün 2003: 168). Türkiye'de de gelin, oğlan evine girerken gelin odasının kapısını *üç* kere açıp kapatır.⁷² Tahminimize göre hem bardak kırma hem de kapı açıp kapatma, kötü ruhları kovmak içindir. Çünkü Eski Türklerde de tıpa tıp aynı olmasa da buna benzer ritüeller görülmektedir. Eski Türkler, göçebe oldukları için daha önce girmedikleri ormanlara girerken ormandaki kötü ruhları kovmak için ağaçlara vurup bağırarak gürültü çıkarırlarmış.⁷³

Bolu'da da kayınpederle beraber içeri giren oğlanın yengesi, "kötü huyların evin dışında kalması dileğiyle" gelin kızın belini tutar ve *üç* defa sallar (Eker 1998: 26).

⁷⁰ www.milliyet.com.tr "Gelin kuşağı nasıl bağlanır?" (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁷¹ papak: Kuzu postundan yapılan uzun tüylü kalpak türüdür. Genellikle Kafkasya, Doğu Anadolu Bölgesi ve Orta Asya'da kullanılır.

⁷² turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁷³ www.yenisafak.com "Hayat", (Erişim Tarihi:27.05.2022)

Karapapak Türklerinde gelin, yeni evinden içeriye girmeden evvel *yedi* defa odun (ateşin) etrafında dolandırılır.⁷⁴ Yeni evine gelene kadar *üç* defa yolu değiştirilir.⁷⁵ Ayrıca gelinin başının etrafında bir şiş ve ekmek dolandırılır, “ayağın sayalı, başın devletli olsun, *yedi* oğlanla bir sofraya el uzatasın.” denir. Borçalı’nın bazı Türk kesimlerinde gelin, eşikten içeri girince bir kapta kor halinde ateş getirilir. Yanında demir şiş olur. Gelin, ateşin etrafında sağdan başlayarak *üç* defa dolaşır (Çetinkaya 2004: 63). Özbeklerde de Karapapaklara benzer şekilde gelin, attan indirilince evin önünde ateş yakılır ve bu ateşin etrafında *üç* defa dönülür. Türkmenistan’da gelin, aile fertlerini selamladıktan sonra *yedi* ayrı komşusunun *yedi* ayrı kapısının önüne gider, eşikten onları selamlar (Kalafat 1999b: 90). Eskiden Kıbrıs’ta *yedi* gün boyunca yeni evli çiftin evine gidilmezdi (Öykün 2007: 211). Bugün de buna dikkat edilmeye çalışılır. Karapapaklar’da gelin, *yedinci* gün “subaşı”na götürülür, *üç* defa akarsuyun üzerinden geçirilir, daha sonra banyoya götürülür. *Kırk* günden sonra da eri ile gelinin *kırkı* dökülür⁷⁶ (Kalafat 1998: 13).

Türkiye’nin bazı bölgelerinde gerdek sonrası günde ilginç bir uygulama yapılır. Gelinin kâkülü kesilir. Ardından alınının açık olduğunu göstermek için “*duvak açma töreni*” yapılır. Gelinin yüzüne al bir örtü örtülüp bir kız ve bir erkek çocuk, gelinin yüzündeki örtüyü oklava ile *üç* kez kapatıp açar.⁷⁷ Nallıhan’ın Sobran köyünde düğün ertesi gelin, suya gönderilir. Çeşme başında *üç* kere bir su birikintisinin üzerinden atladıktan sonra elindeki ibriği doldurur ve bu suyu yere dökerek gelir. Bu ritüelde gelin, su birikintisi üzerinden atlayarak arınmakta, ardından elindeki suyu yere dökerek sahip olduğu bereket gücünü toprağa ve köy halkına aktarmaktadır (Çetin 2008: 123).

Azerbaycan’da toydan (düğünden) *üç* gün geçtikten sonra “*üzeçihma merasimi*” düzenlenir. Gelinin kayınvalidesi ve kayınbabası, onun evine gelip kendisine hediye verirler. Bazı bölgelerde “*üç günlük*” adı verilen merasim yapılır. Kızın annesi, akrabaları ile oğlan evine gelir ve burda şahlık (idarecilik) yaparlar. Gelenler hediye getirir ve birlikte eğlenirler. Abşeron bölgesinde ana evinden gelin evine *üç* gün boyunca yemek gelir. *Kırk* günden sonra ise kızın anası ve babası, damadı evlerine çağırıp ona hediyeler verirler. Bundan sonra oğlan, kaynanası ve kaynatasına serbestçe gidip gelmeye başlar (Aliyeva 1999: 82). Dağıstan Türklerinde de düğünden *üç* gün sonra gelin ve damat, kendi anne ve babalarından başlayarak yakın akrabaları ziyaret ederler (Yılmaz 1999: 50).

⁷⁴ Bu ritüelin “ateş kültü” ile bağlantısı olduğuna inanıyoruz.

⁷⁵ Bu uygulama, gelinin kötü yola düşmesini engellemek içindir (Kalafat, 1998: 13).

⁷⁶ Bu ritüellerin “su kültü” ile bağlantısı olduğunu düşünüyoruz.

⁷⁷ turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

2.4.Boşanma

Boşanmanın hukukî bağlamda tanımı, evliliğin yasal yollarla medeni kanun çerçevesinde mahkeme kararıyla sonlandırılmasıdır.

Kıbrıs'ta 1900'lü yılların başına kadar erkeğin kadına *üç* defa "boş ol!" demesiyle boşanma gerçekleşirdi (Öykün 2007: 216).

Türkiye'de de eskiden boşanma, bu şekilde gerçekleşiyordu. Osmanlı hukukunda buna "tâlâk", Tâlâk, prensip olarak kocanın tek taraflı iradesiyle evliliği sona erdirmesidir. Ayrılığın gerçekleşmesi için mahkeme kararı gerekli değildir (Maydaer 2007: 303).

Kırgız Türklerinde de eskiden İslâm şeriatına göre belli istisnalar hariç boşanma hakkı sadece erkeğe aitti ve kocanın "boşanma" kelimesini söyleyerek evliliği bitirme hakkı vardı (Amber 2021: 46).

3. Ölüm

Doğum ve evlenme, insanlara neşe ve moral veren pozitif bir geçiş dönemiymişken ölüm, sıkıntı ve hüznün veren negatif bir geçiş dönemidir. Maalesef hayatın kabullenilmesi zorunlu gerçeklerindendir ve bundan kaçış yoktur. Tek Tanrılı dinlerde ölüm sonucunda sadece beden yok olduğuna, ruhun ise sonsuza dek yaşadığına inanılır. Türkler, eski dinleri Şamanizm'de de buna inanırlardı.

Kıbrıs Türkleri de öldükten sonra ruhun yaşadığına inanırlar ve bedenen ölen kişinin ruhunu memnun etmek için genelde tek sayıların kullanıldığı ritüeller gerçekleştirirler. Çalışmamızda önce ölüm sırasında, ardından ölüm sonrasındaki inanış ve ritüelleri, incelediğimiz sayılar açısından ele aldık.

3.1.Ölüm Sırası ve Ölüyü Gömme

Kıbrıs Türklerinde ölünün vücudu, baştan ayaklarına kadar *üç* kez sabunlanır. Ölü, eğer kadınsa "satır bezi" denilen bez, *yedi* defa katlanarak ahrette görünmesin diye edep yerine konur (Öykün 2007: 219). Azerbaycan'da da ölü *üç* kez sabunlanır (Kalafat 1999 b: 91).

Türkiye'de erkek kefeni gömlek (omuzdan ayağa kadar örtülen bez), izâr (baştan ayağa kadar örtülen bez) ve lifâfe (yine baştan ayağa kadar örtülen bez) olmak üzere *üç* parçadan oluşur. Kadın kefeni ise himâr (başa örtülen bez), dir (göğse konulan bez), hırka (göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen genişçe bez), izâr ve lifâfe olmak üzere *beş* parçadan oluşur (Çevik 2016: 12). Aydın Söke'nin Seçin köyünde Tahtacılar, ölünün güzel kokması için

yedi türlü dağ otunu döverek cenazenin üzerine serper (Çevik 2016: 13). Kıbrıs Türklerinde bazı bölgelerde cenaze geçerken tabutun ardından üç tane taş atılırdı (Mear 1992: 82). Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde tabut, üç defa yere bırakılıp tekrar kaldırıldıktan sonra omuzlarda cenaze namazının kılınacağı yere götürülür (Çevik 2016: 12). Karapapaklarda da cenaze kabre konulurken tabut üç defa yukarı kaldırılıp indirilir (Çetinkaya 2004: 68). Antalya'da cenaze, tabutun içinde yollardan geçirilirken orada bulunanlar, salın her kolundan sol baştan başlamak üzere tabutu kırkar adım taşıyarak sevap kazanmak isterler.⁷⁸

Kıbrıs'ta cenaze namazı kılınırken imam: “Rahmetli’yı nasıl bilirdiniz?” diye üç defa cemaate sorar, onlar da üç kez “İyi bilirdik!” diye cevap verir. Ardından üç kez de “Hakkınızı ona helal ediyor musunuz?” diye sorar, cemaat de üç kez “Helal olsun!” der. Türkiye’de aynı sorular sorulur ve aynı cevaplar alınır.

Kıbrıs Türklerinde ölü, mezara indirildikten sonra ilk üç kürek toprağı hoca atardı. Ardından diğer erkekler de üç kürek toprak atarlardı (Bağışkan, 1997: 95). Günümüzde de genelde bu şekildedir. Türkiye’de de cenaze gömülürken üç kürek veya üç avuç toprak alıp mezara atmak sevap sayılır.⁷⁹ Kıbrıs'ta ölüyü gömdükten sonra mezarın tümseğinin değişik yerlerine taş konur ve bazı bölgelerde bu taşlar, kırk gün sonra kaldırılırdı (Bağışkan, 1997: 96).

3.2.Ölüm Sonrası

Cenazeden sonra eve gelip “ölüm ağırlığı çökmesin” diye yıkanılırken üç baş su ile yıkanılmazdı. Çünkü ölüleri üç baş yıkarlar (Mear 1992: 82). Yeni Erenköy ve Kaleburnu gibi birçok köyümüzde ve şehirlerimizde inanışa göre ölenin ruhu, gömüldüğünün ilk gecesini içinde olmak üzere odasını üç gün ziyarete gelirmiş. Geldiğinde odasını görüp üzülmesin diye üç gün üç gece odasını aydınlatırlar. Böylece ölüünün ruhunu memnun edeceklerine inanırlar (Öykün 2003: 180; Öykün 2007: 221). Antalya'da da ölüünün yıkandığı yer ve öldüğü oda bazı ailelerce yedi, bazılarınca kırk gün ışıklandırılır.⁸⁰

Eski Erenköy’de ölü kırkklanana kadar odası her gün zeytin dalıyla tütsülenirdi. Ayrıca ölüünün gömüldüğü günden itibaren kırk gün boyunca güneş doğmadan mezarlığa gidilir, olgunlaşmış bir su kabağı içinde okunmuş su götürülerek mezara dökülürdü. Kırkıncı gün de su döküldükten sonra kabak mezarlıkta bırakılıp eve dönülürdü (Öykün 2003: 180). Kaleburnu’nda suyu üç gün boyunca dökerlerdi (Öykün 2007: 221). Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde ölü kırkklanana kadar eskiden her cumartesi sabah güneş doğmadan önce mezar, aile tarafından

⁷⁸ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁷⁹ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸⁰ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

ziyaret edilirdi (Mear 1992: 90). Kıbrıs'ta eskiden ölünün yakınlarına ilk *üç* gün yemek götürülürdü. Ne yazık ki günümüzde bu vefa gittikçe kaybolmuştur. Türkiye'de de örneğin Malatya'da ölü evinde *üç* ile *yedi* gün arası yemek yapılmaz, komşular tarafından getirilir.⁸¹ Antalya'da da ölü evinde *üç* gün yemek pişmez.⁸²

Kıbrıs'ın birçok bölgesinde ölünün gömülmesinden sonra ilk *üç* gece evinde, sonra ölümünün *kırkıncı* gününe kadar her perşembe camide mevlit okutulur. Ceset, gömülmesinden itibaren mezarında şişmeye başlar, vücudunun patladığı gece olan otuz yedinci veya otuz dokuzuncu gecesinde "*kırk mevlidi*" okutulur ayrıca "*kırk yemeği*" adı verilen ve ölünün sevdiği *kırk* çeşit yemekten oluşan yemek yapılarak mevlidin ardından yenir (Öykün 2003:181). Yemeği yemeden önce yine Fatiha okunur ve ".....'nın ruhuna gitsin." denir. Kaleburnu köyünde *kırk* çeşit yemeğin yanında tek sayılarda (çoğunlukla *üç*) olacak şekilde her eve çörek dağıtılırdı (Öykün 2007: 222). Bulun'un araştırmasına göre de kişinin öldüğü ilk gün, *üçüncü*, *yedinci*, on beşinci, otuz yedinci, *kırkıncı* ve elli ikinci günü ölü evinin yemek veya çörek yapıp dağıttığı görülür. Ölenin *üçüncü* gecesini de mevlit töreninde ruhuna hatim başlanırdı (Bulun 2004: 73).

Malatya'da ölümün *üçüncü* veya *yedinci* günü, ölü evi yemek yaparak mevlit okutulur. Helva dağıtır. Tanıdıkların hemen hemen tümü bu uygulamalara katılır. Ayrıca *üçüncü* gün ile *kırkıncı* gün arası hatim indirilir.⁸³ Antalya'da da *kırk* gün içinde hatim indirilir. Her cuma pişi⁸⁴ pişirilerek komşulara dağıtılır. Hatim sonunda da misafirlere irmik helvası ikram edilir.⁸⁵ Kayseri ve Çubuk'ta da *kırkıncı* günde hatim indirilir (Örnek 1971: 79). Anadolu'nun birçok bölgesinde ölünün evinde *yedinci* ve *kırkıncı* günde toplanma âdeti devam etmektedir (Alsan, 2022: 193). Yukarıda örnek verilen bölgeler yanında Türkiye genelinde ölümün *üçüncü* ve *yedinci* günlerinde mevlit okutulur, dua edilir, yemek verilir ve helva dağıtılır (Örnek 1971: 80). *Kırkıncı* gününde ise yine yemek verilir, helva dağıtılır, mevlit ve Yasin okutulur, dua edilir (Örnek 1971: 79). Türkiye'de "*kırk yemeği*" tabirinin yanında "*kırk ekmeği*", "*kazma takırtısı*", "*zıkkım yemeği*"... gibi isimler de kullanılır (Örnek 1971: 88).

Kosova köylerinde ölünün *yedisi*, *kırkı* ve senesi yapılır. Ölümün *beşinci* veya *yedinci* günü, evde ölünün yakınları toplanıp onun için mevlit, Yasin ve çeşitli dualar okurlar. Bu uygulama, hem *kırkıncı* hem sene-i devriyesinde tekrarlanır (Muhaxheri 2018: 237-238). Karapapaklarda ölü olan kişi, *kırk* gün boyunca Yasin okutulur (Çetinkaya 2004: 68).

⁸¹ www.malatya.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸² kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸³ www.malatya.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸⁴ pişi: Mayalı hamurun yağda kızartılması biçiminde yapılan bir tür börek.

⁸⁵ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

Karapapak Türkleri, meleklerin ölen kişinin ruhuna *üç* gün dokunmadığına inanır. Mevtanın *yedisinden kırkına* kadar ruhunun çevresinde olduğuna, *kırkıncı* gün ruhun, bedenden ayrıldığına inanılır. Ayrıca onlara göre ölü, *kırk* gün boyunca her gün evini kontrol eder (Kalafat, 1998: 12). Padarlar, ölülerinin *üçünü*, *yedisini*, *kırkını* ve elli altısını yaparlar.⁸⁶ Türk kültürlü halklarda elli altısının yapıldığı başka bir halk gözümüze çarpmamıştır. Padarlar da ölü için toplandıkları günlerde helva yaparlar.⁸⁷ Azerbaycan Türklerinde ölümün *üçüncü* gününde taziyeye gelenlere ikramda bulunulur. *Yedinci*, *kırkıncı* günlerde ve sene-i devriyede hayır dağıtılır. Kabir ziyaret edilince yerden ufak bir taş parçası alınır ve kabir taşına *üç* defa vurulur. Böyle yaparak mevtanın ruhuna “Ben geldim.” demek istenir (Kalafat, 1998: 13). Kazak Türkleri ölünün *üçünü*, *yedisini* ve yıllığını yaparlar (Kalafat 1999a: 68). Ahıska Türklerinde de ölünün *üçü*, *yedisi* ve *kırkı* yapılır. Ölünün ardından *kırk* gün Yasin okunur. Sonra *kırk* duası verilir (Kalafat 1999a: 71).

Kıbrıs'ta eskiden ölümünün *üçüncü* gününde mevtanın elbiseleri yıkanır, *kırkıncı* gün de fakirlere dağıtıldı (Öykün 2003: 181; Öykün 2007: 222). Günümüzde de birçok bölgede bu uygulama devam etmektedir. Kaleburnu'nda kişinin ölümü sırasında üstünden çıkan elbiseler ölü, arkasından başkalarını sürüklemesin diye *kırkıncı* gün yakılırdı (Öykün 2007: 222).

Türkiye'de örneğin Ankara Çubuk'ta ölenin giysileri, *üç* gün içinde yıkanır ve giysilerin üzerine su serpilir (Örnek 1971: 75). Siverek'te daha farklı bir uygulama yapılır. Ölünün yatağı ve sırtından çıkarılan çamaşırı *üç* gün olduğu gibi bırakılır. Sonra önce soğuk, ardından sıcak su ile yıkanarak yoksullara verilir. Sadece gömleği sokakta yakılır (Örnek 1971: 76).

Kıbrıs Türklerinde eskiden olduğu gibi bugün de insanlar, *kırk* gün içerisinde ölünün yakınlarına başsağlığına giderler (Öykün 2007: 222). Türkiye'de de aynı durum söz konusudur. Kosova Türklerinde *üç* gün içinde başsağlığına gitmek makbuldür. Erkekler, cenazenin ardından *üç* gün; kadınlar da *yedi* gün misafir bekler. *Kırkıncı* güne kadar da taziyeye gitmeye devam edilir (Muhaxheri, 2018: 238).

Kıbrıs'ta yas süresi yakınlık ve sevgi derecesine bağlı olarak değişse bile genelde *kırk* gündür. Hatta Kıbrıs Türkleri bu süreyi belirtmek için kalıplaşmış şu sözleri kullanırlar: “Ölüm acısı kırk bir ateştir; *kırk* gün sonra *kırk* tanesi söner, biri sonsuza dek içimizde yaşar.” Kıbrıs'ta eskiden de *kırk* gün yas tutulurdu. Bu süre içerisinde eğlence düzenlenmez, televizyonun kullanılmaya başlandığı dönemlerde televizyon izlenmezdi. Erkekler, sakal tıraşı olmazdı. Ölü ailesinin yakınları, en az *kırk* gün siyah matem elbisesi giyerdi (Öykün 2007:221). Eğer ölen adam, yaşlı ise karısı giydiği siyah elbiseyi ölene kadar üzerinden çıkarmazdı. Bu giyimde

⁸⁶ www.turkyurdu.gov.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁸⁷ www.turkyurdu.gov.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

başörtüsü, elbise, ayakkabı vs... siyah olurdu (Öykün 2007: 222). Günümüzde yas süresi kısalmıştır. İnsanlar, ölen kişi çok yakınları değilse kısa bir süre içerisinde toparlanıp normal hayatlarına dönmektedir.

Türkiye’de de yas süresi ve yasin yaşanma şekli, bölgelere göre küçük farklılıklar gösterse de temel pratikler açısından aynıdır. Malatya’da cenaze çıkan evin erkekleri, en az *yedi* gün sakal tıraşı olmazlar. Kadınlar da *yedi* gün boyunca alınlarını siyah veya beyaz bir yazma ile bağlarlar.⁸⁸ Türkiye’de ölünün *kırkı*ndan sonra bazı bölgelerde (Merzifon, Kayseri, Niğde, Çorum) yasin bittiğini belirtmek amacıyla “*yas hamamı*” yapılır. Burada ölünün yakınları yıkanır ve yiyip içerler. Erzurum’da *üç* veya *yedi* gün sonra ölü yakınları, komşu kadınları hamama çağırırlar fakat acı daha taze olduğu için çağırılanlara yiyecek bir şey ikram edilmez (Örnek 1971: 85).

Dağıstan’da da tıpkı Kıbrıs’ta ve Türkiye’de olduğu gibi akrabaların yas süresi *kırk* gün ile sınırlıdır. Tabasaranlarda yas tutan kadına *kırk* gün geçtikten sonra yas elbiselerini çıkarıp evlenme izni verilir (Yılmaz 1999: 52). Kazakistan’da ölenin yakınları *kırk* gün yas tutarlar. İnanca göre ölenin ruhu, *kırk* gün geçtikten sonra gitmez. Bunun için Kazaklar, *kırk* gün boyunca “*cırag*” (mum) yakarlar ve kişinin öldüğü yere koyarlar (Kalafat 1999a: 68). Padarlarda da yas süresi *kırk* gündür. Yasta kara giyilir ve yastaki insanlar, başlarına karalar bağlar.⁸⁹

3.3.Ölümlle İlgili İnanç ve Kaçınmalar

Kıbrıs Türklerinde ölen bir kişinin ölüm anından *kırkına* kadar geçen süre içerisinde mübarek *üç* aylardan gün alması halinde arkasından başkalarının da öleceği inancı yaygındı. İnsanlar, buna “*üç aydan çekme*” derlerdi (Bağışkan 1997: 90). Yaptığımız araştırmalarda Karpaz bölgesinde de *üç aylarda* ölen kişinin arkasından *yedi* kişi sürüklediğine inanılır ve ilginçtir ki küçük yaşlardan beri gördüğümüz kadarıyla bu inancın gücü yüzünden gerçekten de bu dönemde *yedi* kişi, kısa aralıklarla vefat etmektedir.

Kıbrıslı Türklerden bazıları, bu ölümleri önlemek amacıyla bu aylarda ilk ölen kişi için kazılan mezarın içine *üç* boğumlu asma dalı atardı (Bağışkan 1997: 90). Bunun dışında *yedi* evden su dolu kaplar boşaltılırdı (Mear 1992: 81). İnsanlar banyo yaparken *üç* baş yıkanmazlardı (Öykün 2003: 183).

Türkiye’de de ölü yıkanırken (özellikle Ankara ve Afyon bölgelerinde) tıpkı Kıbrıs’taki gibi *yedi* evdeki su dolu kaplar boşaltılır (Örnek 1971: 38). Ayrıca Kıbrıs Türkleri rüyasında

⁸⁸ www.malatya.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.05.2022)

⁸⁹ www.turkyurdu.com.tr (Erişim Tarihi: 26.05.2022)

ölmüş bir yakınını gördüğünde canının çektiğini düşünüp onun sevdiği bir yiyeceği ya yaparlar ya da satın alıp genellikle fakir bir eve verirler. Azerbaycan'da ise aynı durum olduğunda rüyayı gören kimse, *yedi kapı dolaşır hayır işler* (Kalafat 1998: 13).

Sonuç

Kültür, malı olduğu halkın öz benliğine uygun bir yaşamı sürdürebilmesi için çeşitli fonksiyonları üstlenen ve yerine getiren bir kurumlar ve öğeler bütünüdür. Bu bütün içinde fonksiyonunu tam anlamıyla yerine getirmeyen kurum veya öge ya biçim değiştirir ya da yerini bu fonksiyonu kabullenen yeni bir kuruma ve öğeye bırakır. Örneğin gelişmiş toplumlarda eski gramofonlar, bugün asıl fonksiyonunu yitirmekle birlikte kendisine süs ögesi fonksiyonu verilerek yaşatılmaya çalışılmaktadır (Erginer 1996: 107).

Kültürel unsurlar, toplumların kimliklerini oluşturma açısından büyük önem taşırlar. Bu unsurlar, fonksiyonel olarak değişikliğe uğrasa da ruhsal olarak yaşam pratiğine kodlanmıştır ve varlığını anlamlandırmıştır. İçinde bulunduğumuz 2022'den yirmi yıl geriye gittiğimizde, süreç içerisinde ülkelerin dünyadaki globalleşmenin yanında hatta ondan faydalanarak yerleşmeye yöneldiklerini görürüz. Birbirlerinden kilometrelerce uzakta yaşayan insanlar aynı gelenek, görenek, örf ve âdeti uygulayıp bunları yaşatmaktadır. Bu da bize toplumların varlığını sürdürmede ortak maneviyatın, ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır.

Kültür unsurları, kolektif bir bilincin ürünüdür; bizi biz yapan değerlerdir. Bunlar, bireylere zoraki olarak dayatılmaz. Milli benlik ve şuur, bu unsurları otomatik olarak kabul eder, paylaşır ve uygular. Bunun sonucunda karşımıza muhteşem bir milli kültür mozaïği çıkar.

Kıbrıs Türk kültüründe birçok maddi ve manevi kültür unsurunda da bu durumu görebilmek mümkündür. Geçiş dönemlerinde üç, beş, yedi, dokuz ve kırk sayılarının geçtiği ritüellerimizde bazı fonksiyonel değişiklikler olsa da bugün çeşitli formlarda ve biçimlerde yaşamaya devam etmektedirler. Makalemizde bunların Türk dünyasındaki benzerleriyle çıktığı uzun yolculuğu spesifik örneklerle göstermeye çalıştık. Tüm bu örnekler, Kıbrıs Türk kültürünün ne denli köklü bir geçmişe sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Kıbrıs'a Türklerin yerleşmesinden sonra (1571), bir bölümü Anadolu'da, bir bölümü Kıbrıs'ta yaşayan aileler, akrabalık bağlarını koparmamışlar, ekonomik faaliyetlerini kâh orada kâh burada sürdürmüşlerdir. Böylece Kıbrıslı Türklerin kültürel beslenmesi, öz kaynağından devam etmiştir (Nesim 1990: 2).

1571'den itibaren adaya gelen Türkler, zaten bir Osmanlı ülkesi olan Kıbrıs'ı ayrı bir vatan olarak görmemişler, kendi öz vatanları olarak sayıp benimsemişlerdir (Nesim 1990: 3). Bunun doğal bir sonucu olarak da birçok gelenek, görenek, âdet ve anane, Kıbrıs'ta da hayat bulup gelişimini sürdürmüştür. Bu unsurların ayrıntılarından biri olan formülistik sayılar da geçiş dönemleri içindeki mühim işlevini korumuş, günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Araştırmamız sırasında “doğum” kısmında özellikle üç ve yedi sayılarının; “evlenme” kısmında yine üç ve yedi sayılarının; “ölüm” kısmında ise daha çok kırk sayısının diğerlerine göre daha fazla kullanıldığını gördük. Beş ve dokuz sayılarının kullanımı genel itibarıyla sınırlı kalmıştır. Bu durumda şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz: Doğum ve evlenmede daha çok Şamanistik öğeler ağır basarken ölümden daha çok İslâmi öğeler ağır basmaktadır. Bu konuda yaptığımız diğer bir önemli tespit de insanların sembolik sayılara olan bağlılığı sonucu günlük hayatlarında basit bir işi bile bu sayılarda yapmaya çalışmalarıdır. Özellikle de üç sayısı, halk arasında uğurlu bir sayı olarak görülmekte; genelde kapı üç defa çalınmakta, fal bakan hanımlar falda üç sayısını gördüğünde fal baktıran kişinin probleminin üç gün sonra halledileceğini ve sonucunun iyi olacağını söylemekte, insanlar, “Çekirge bir zıplar, iki zıplar, üçüncüde yakalanır” tarzında deyimler üretmektedir. Bu örnekler daha da arttırılabilir.

Çalışmamız sırasında Kıbrıs Türk kültüründe yukarıda bahsettiğimiz özelliklerin Türkiye'de ve diğer Türk topluluklarında da görülmekte olduğunu belirledik. Hatta bazıları, bire bir bizim kültürümüzle aynıdır. Bu da daha önce değindiğimiz yerleşmiş kültürün bir yansımasıdır. Dileğimiz odur ki dünyadaki tüm Türk ulusları, birbiriyle olan etkileşimini artırarak bu büyük, sağlam ve zengin kültürü sonsuza dek yaşatsın.

Kaynaklar

- Adıgüzel, Sedat (1999). “Başkurt Destanı Akbuzat'ın Epik Kurallara Göre İncelenmesi”, *Milli Folklor*, Sayı: 44.
- Aliyeva, Tamilla (1999). “Azerbaycan ve Kıbrıs Türklerinin Toy Adetleri”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Gazi Mağusa: DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Alp, Kafiye Özlem-Mutlu, Serviye (2021). “Şaman Sembollerinin İşlev ve Anlam Kodları”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 35.

- Alsan, Şenay Sayın (2022). “Türk Kültüründe Ölüm Olgusu ve Ölüm Sonrası Ritüelleri”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37.
- Amber, Sadık (2021). “Kırgızistan’da Boşanma Sebepleri ve Kırgız Halkına Sosyal Tesirleri”, *Yenifikir*, Sayı: 27.
- Atun, Suna (2008). “Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Geçmişten Günümüze Halk Hekimliği”, *Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Belgeler-Bildiriler I*, Lefkoşa: Samtay Yayınları.
- Bağışkan, Tuncer (1997). “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar”, *Halk Bilimi Sempozyumları II*, Ankara: TTK Basımevi.
- Bağışkan, Tuncer (1997). “Çocuk Yaşatmayan Kadınlara İlgili İnanç ve Sağlık Uygulamaları”, *Halk Bilimi Sempozyumları II*, Ankara: TTK Basımevi.
- Bulun, Osman (2004). *Bölgesel Rivayetler- İnanç ve Adetlerimiz*, Lefkoşa: Kansoy Matbaası.
- Çavuşoğlu, Halim (1993). *Pomak Türkleri*, Ankara: Köksav Yayınları.
- Çelik, Ali (1998). “Trabzon Yöresinde Bazı İnanmalar”, *Milli Folklor*, Sayı: 39.
- Çelik, Aysun (2019). “Sayı Sembolizmi Bağlamında Garîbnâme”, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 24.
- Çeliker, Dervişe (2007). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk İşlemeleri*, Gönyeli: Ajans Yay.
- Çetin, Cengiz (2008). “Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli”, *AÜ DTCTF Dergisi*, Sayı: 2.
- Çetindağ, Gülda (2007). “Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme”, *Milli Folklor*, Sayı: 76.
- Çetinkaya, Haydar (2004). “Karapapah Türklerinde Halk İnançları”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 2.
- Davulcu, İbrahim (1986). “İnsan Ömrünün Çeşitli Safhalarına Ait Adet ve İnanışlarımız”, *HASDER Halkbilim Sempozyumları Bildirileri*, İstanbul: KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay.
- Doğanç, Ayhan (1996). “Gelenek Sözcüğünün Düşündürdükleri”, *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler*, Ankara: Kültür Ajans Yay.
- Eker, Öğüt Gülin (1998). “Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri”, *Milli Folklor*, Sayı: 40.
- Eker, Öğüt Gülin (1999). “Türk Kültürü İçinde Kıbrıs Düğün Geleneğinin Değerlendirilmesi”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Gazi Mağusa: DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yay.
- Erginer, Gürbüz (1996). “*Halkbilimde Fonksiyonel Yaklaşım ve Fonksiyonel Çözümleme*”, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.

- Ertuğ, Mehmet (2007). *Geleneksel Kıbrıs Türk Seyirlik Oyunları*, Lefkoşa: Ertuğ Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1998). *Anadolu İnançları*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Günay, Umay (1996). “Folklor Nedir?”, *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Irmak, Yılmaz (2018). “Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Sayı: 17.
- İzbul, Yalçın (1996). “Kültür Antropolojisinin Folklor Bakış Açısı”, *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1987). *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İzgi, Mustafa Cumhur (2012). “Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış”, *Lokman Hekim Dergisi*, Sayı: 2 (1).
- Kalafat, Yaşar (1998). “Karakalpak Türklerinde Halk İnançları”, *Milli Folklor*, Sayı: 40.
- Kalafat, Yaşar (1999 a). “Kazakistan’daki Türk Halk İnançları”, *Milli Folklor*, Sayı: 42.
- Kalafat, Yaşar (1999 b). “Türk Dünyası Karşılaştırmalı Alasya Türk Halk İnançları: Türklerde Cihet/ Taraf/ Yan”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*.
- Kalafat, Yaşar (2008). “Padar/ Patar Türklerinde Halk İnançları”, *Türk Yurdu*, s:247
- Karadeniz, Sıtkı (2007). “Gelenek Üzerine Bir Okuma Denemesi”, *Milel ve Nihal*, Sayı: 2.
- Kesgin, Tokur Makbule vd. (2004). “Türkiye’de Çocuk Bakımındaki İnanç ve Uygulamalar”, *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı: 1.
- Kıdırbayeva, Burul vd. (Aktaran: Mehmet Aça) (1998). “Alplara Mahsus Evlilik”, *Milli Folklor*, Sayı: 37.
- Maydaer, Saadet (2007). “Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1.
- Mear, Hürey (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar*, Ankara: KKTC MEB Yay.
- Muhaxheri, Malta Nuran (2018). “Kosova Türklerinin Halk İnançlarında Doğum, Evlenme ve Ölüm”, *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Nesim, Ali (1990). *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*, Lefkoşa: MEB Yay.
- Oğuz, Öcal- Oral, Zalihe (2004). “Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Halk İnançları-Nesnelere ve Uygulamalar-“, *Gazi Üniversitesi THBMER*, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (1991). *İslâmiyet’ten Önceki Türk Kültür Tarihi*, Ankara: TTK Yay.

- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: AÜ Basımevi.
- Öykün, Emine (2003). *1974 Mutlu Barış Harekâtı Öncesi ve Sonrası Erenköy Kültürü*, (Basılmamış Lisans Tezi).
- Öykün, Emine (2007). *Kıbrıs Karpaz Bölgesi Kaleburnu Köyü Monografisi-Besmelenin Bittiği Yer-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Saçıl, Turan (2019). *İslâmiyet Öncesi Türk Kültüründe Sayılar*, (Basılmamış Lisans Tezi).
- Sakallı, Erol (2020). “ Ahıskalı Türklerde Sünnet Geleneği”, *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2
- Saracoğlu, Erdoğan (1996). *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Lefkoşa: YDÜ Matbaası.
- Schimmel, Annemarie (Çev. Mustafa Küpüşoğlu) (1998). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schimmel, Annemarie (Çev. Mustafa Küpüşoğlu) (2000). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tsend, Gantulga (2018). “Moğolistan Hotonlarının Kültürel Özelliği ve Bazı Gelenekleri”, 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Tuna, Turhan Sibel (2006). “Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği”, *bilig*, Sayı: 38.
- Yılmaz, Reha (1999). “Kültürler Kavşağı Dağıstan’da Aile İçi İlişkiler”, *Milli Folklor*, Sayı: 41.
- Yüksel, Hasan Avni (1981). “Türk Folklorunda 9 Sayısı”, *Erciyes*, Sayı: 30.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

- [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr)
- <https:// insanveevren.wordpress.com>
- <https:// ekstremlbilgi.com>
- <https:// www.ayamfolklor.com>
- <https:// www.sozcu.com.tr>
- <https:// mitolojikervani.blogspot.com>
- <https:// www.sabah.com.tr>
- <tr.m.wikipedia.org>.

turkoloji.cu.edu.tr

www.milliyet.com.tr

www.yenisafak.com

www.malatya.gov.tr

www.karagoz.net

Destan, ATV 2022.

Significant Formulary Numbers (3, 5, 7, 9 and 40) from Turkistan to Cyprus: An Evaluation in the Context of Transition Periods**

*Emine ÖYKÜN**

Abstract

Traditions and customs, which are the most important building blocks of culture, are the most basic elements in terms of ensuring the continuity of societies and protecting their core values. Although the traditions have undergone changes over the centuries, they have not lost their essence and formed the practice of today's rituals. In addition, cultural values grow by interacting with each other throughout history, and today they unite societies living in different geographies but having the same origin on a common ground. From this point of view, this study examines the numbers three, five, seven, nine and forty, which are among the most important common elements of Turkish Cypriots and other Turks, and which originate from Turkistan, where our ancestors ruled for thousands of years, and Shamanism, our first religious belief system, then synthesized and harmonized with Islam. How 3,5,7,9 and 40 found their place in today's traditions and beliefs has been revealed through various rituals and practices within the framework of transition periods including birth, marriage and death. Thus, it has been tried to show the unifying power of these numbers, which preserve their functionality as motifs and symbols, on Turkish societies in the world.

Keywords: Culture, Tradition, Shamanism, Islam, Formulaistic Numbers

** Research Article

* Folklorist, Turkish Language and Literature Teacher, e-mail:oykunemine@gmail.com